

LR Tieslietu ministrijas
Valsts valodas centrs

**Latgaliešu
pareizrakstības noteikumi**

LR Tīslītu ministrejis
Valsts volūdys centrs

**Latgalīšu
pareizraksteibys nūsacejumi**

Izdots sadarbībā ar biedrību „Latgolys Studentu centrs”
Izdūts sadarbībā ar bīdreibu „Latgolys Studentu centrs”

Paldies par atbalstu Latgales reģiona attīstības aģentūrai
Paļdis par paleigu Latgolys regiona atteisteibys agenturai

Prišķvuordi

Piec daudz vysaidu aizlīgumu godu latgalīšu rokstu volūda nu 2001. goda septembra ir aizsorguota ar lykumu – Latvejis Republikys Vaļsts volūdys lykuma 3. panta 4. punkts nūsoka: “Vaļsts nūdrūšnoj latgalīšu rokstu volūdys kai viesturiska latvīšu volūdys paveida saglobuošonu, aizsardzeibu i atteisteibu.”

Latgalīšu rokstu volūda ir bejuse stypra i izturiejuse laika puorbaudi. Jei myusu dīnuos atdzymst nu jauna, partū ka latgaliski niu roksta i vacuokuo, i videjuo, i jaunuo paaudze.

Garais puorruovums rokstu volūdys lītuošonā i nasakuortuotuos raksteibys normys ir kaviejušys juos atteisteibu. Volūda, kas nateik kūpta rokstūs, navar atsateisteit pylnvierteigi. Kab nūdrūšnuot kvalitativu latgalīšu rokstu volūdys lītuojumu, ir vajadzeiga rokstu volūdys normu kodifikaceja. Tū ir aplīcynuojuse ari īprīkšējūs godu dasmytu pīredze.

Deļtuo vajadzēja pabeigt latgalīšu raksteibys reformu, kurei *Dr. phil.* Pītera Stroda vadeibā tyka īsuokta 20. godu symta 30. godūs, izstruodojūt golvonūs raksteibys i gramatikys pamatprincipus, kai ari dūmojūt par cytom pakuopiniski veicamom izmaiņom.

P. Stroda reformys mierkis beja tyvynuot raksteitū vuordu tautā runuotajam. 1934. gods izjauce itūs nūdūmus. Ari vāluokuos godu desmitis latgalīšu raksteibys saglobuošonai i atteisteibai nabeja lobvieleigys.

Piec kara latgalīšu rokstu volūda beja dzeiva trimdā – tī tyka izdūta gramatika i pareizraksteibys vuordneica, saraksteits daudz cytu gruomotu, izdūtys avīzis i žurnali. Latvejā latgalīšu

rokstu volūdys lītuošona gaisa vys vaira i vaira, cikom 60. godu beiguos tyka puortraukta gondreiz piļneibā. Latgaliskū vuordu Latgolā turēja dzeivu latgalīšu saimē i Romys Katuoļu Bazneicā.

Īsasuocūt Atmūdai i latgaliskajim izdavumim atsagrīzūt dzimtinē, Latgolys inteligencis puorstuovi atsuoce dorbu pi latgalīšu rokstu volūdys normiešonys. Prof. Ontuona Breidaka vadeibā tyka daudzi sprīsts par latgalīšu raksteibu i izstruoduoti golvonī juos principi, kuri ir pamatā Jura Cibūļa i Lidejis Leikumys latgalīšu lementaram (1992) i latgalīšu vuceibu gruomotai “Vasals!” (2003).

Raksteibys puormainis sabīdreiba vysod pījam cīši jiuteigi. Ari itymā reizē pret reformom beja navīnaida attīksme. Golvonais diskuseju objekts izaruodeja jau nu P. Stroda ortografejis komisejis darbeibys laika aktualais pīduovuojumys divskani [uo] raksteit kai *uo*.

Aizasteiguši godi, nūsamainejušys paaudzis, myužreibā aizguojs prof. Ontuons Breidaks, prof. Vitolds Valeiņš, dzejnīks Andris Vējāns, Latgolys kulturys darbinīks Jōņs Cybuļskis, filologs Viktors Vonogs i daudzi cyti vacuokuos paaudzis kulturys i izgleiteibys dorba entuziasti, kurim eistyn beja svareiga latgalīšu raksteibys sakuortuošona.

Tok jūs suoktais dorbs īt iz prīšku. 2003. godā piec Latgolys Studentu centra rūsynuotuos diskusejis par vīnuotys latgalīšu pareizraksteibys vajadzeibu pi LR Tīslītu ministrejas Vaļsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis tyka izveiduota Latgalīšu raksteibys apakškomiseja itaidā sastuovā: volūdneica *Dr. philol* Anna Stafecka (komisejis prīšksādātuoja), prīsters *Lic. theol.* Edgars Cakuls, Latgalīšu volūdys, literaturys i kulturviesturis škuoatuoju asociacejis vadeituoja Veronika Dundure, Latgolys Kulturys centra izdevnīceibys vadeituojs Jōņs Elksnis, *Dr. philol.* Skaidreite Kalvāne, volūdneica *Dr. philol* Lideja Leikuma, dzejneica Anna Rancāne, diplomats i volūdņīks *Dr. philol.* Aļberts Sarkanšs, *Dr. philol.* Ilze Sperga (komisejis sekretare), volūdneica *Dr. philol.* Anna Vulāne, *Latgolys Studentu centra* vaļdis prīšksādātuoja Ilona Zaiceva.

Komisejis aizdavums beja pabeigt latgalīšu raksteibys reformu. Jei suoce dorbu 2003. goda junī. Diskusejuos i kompromisu meklejumūs komiseja struoduoja vairuok godu.

Skaiteituoju viertejumam niu teik nūdūti *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi*, kuri tyka pījimti i apstyprynuoti LR Vaļsts volūdys centrā 2007. goda 28. septembrī.

Sevkura normātuo rokstu volūda ir kompromisa variants – storp īrostū i maineigū, storp dzeivuos volūdys izlūksnem i rokstu valodys tradiceju. Ari itī *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi* nav izjāmums.

Raksteibys nūsacejumi, seviški gramatiskūs formu pareizraksteiba, ir baļsteiti latgaliskūs izlūkšņu pietejumūs. Kab nūsaceit raksteibys normys, ir apzynuoti volūdys paruodeibu plašuoka lītuojuama areali, raugūt jimt vārā i tautā runuotuos volūdys daudzveideibu. Partū vairuokūs gadīņūs raksteibā ir pīļauti normu varianti.

Latgalīšu rokstu volūda it iz prīšku, jei atsateista i izamaina – kai sevkura dzeivuo volūda. Deļtuo ar laiku var rastīs vajadzeiba precizēt kaidus nūsacejumu punktus. Kotru, kam nav vysleidza, kaida byus latgalīšu rokstu volūda laikūs iz prīšku, prosom viereigi īsapazeit ar latgalīšu rokstu volūdys nūsacejumim i izsaceit sovus prīšklykumus, kas paleidzātu juos normu pylnveiduošonā.

Pīzeimis i īsacejumus syutit komisejis sekretarei Ilzei Spergai.

E-posta adrese: ortografeja@gmail.com

I tuo izdavuma elektroniskū verseju meklejit sātyslopā www.lakuga.lv

Priekšvārdi

Pēc daudzajiem dažādu aizliegumu gadiem latgaliešu rakstu valoda kopš 2000. gada 1. septembra ir aizsargāta ar likumu – Latvijas Republikas Valsts valodas likuma 3. panta 4. punktā teikts: „Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.”

Latgaliešu rakstu valoda ir bijusi pietiekami dzīvotspējīga un izturējusi laika pārbaudi. Mūsdienās tā atdzimst jaunā kvalitātē – latgaliski raksta gan vecākā, gan vidējā, gan jaunākā paaudze.

Diemžēl ilga pārrāvums latgaliešu rakstu valodas lietojumā un nesakārtotās rakstības normas nav bijušas labvēlīgas tās attīstībai. Valoda, kas netiek kopta rakstos, nevar attīstīties pilnvērtīgi. Lai nodrošinātu kvalitatīvu latgaliešu rakstu valodas lietojumu, nepieciešama rakstu valodas normu kodifikācija. To apliecinājuši arī aizvadītie gadu desmiti.

Tādēļ bija svarīgi pabeigt latgaliešu rakstības reformu, kura *Dr. phil.* Pītera Stroda vadībā aizsākās 20. gadsimta 30. gados, kad tika izstrādāti galvenie rakstības un gramatikas pamatprincipi un bija paredzēts pakāpeniski ieviest arī pārējos jauninājumus.

Reformas mērķis – rakstītā tuvināšana tautā runātajam. 1934. gads šīm iecerēm pārvilka svītru. Arī turpmākie gadu desmiti latgaliešu rakstībai nebija labvēlīgi.

Pēc kara latgaliešu rakstu valoda bija dzīva trimdā – tika izdota gramatika un pareizrakstības vārdnīca, tika sarakstīts daudz citu grāmatu, izdotas avīzes un žurnāli. Latvijā latgaliešu rakstu valodas lietošana aizvien sašaurinājās, līdz 60. gadu beigās tika gandrīz pārtraukta. Latgaliskuo vārdu Latgalē uzturēja dzīvu vienīgi ģimene un Romas Katoļu Baznīca.

Sākoties Atmodai un latgaliskajiem izdevumiem atgriežoties dzimtenē, Latgales inteliģences pārstāvji atsāka darbu pie latgaliešu rakstu valodas normēšanas. Prof. Antona Breidaka vadībā tika daudz diskutēts par latgaliešu rakstību un izstrādāti tās galvenie principi. Uz tiem balstīta arī Jura Cibuļa un Lidijas Leikumas latgaliešu ābece (1992) un latgaliešu valodas mācība „Vasals!” (2003). Tā kā rakstības pārmaiņas sabiedrība parasti uzver ļoti jūtīgi, attieksme pret jauninājumiem nebija viennozīmīga. Galvenais diskusiju objekts bija piedāvājums jau no P. Stroda ortogrāfijas komisijas darbības laika aktuālais piedāvājums divskani [uo] apzīmēt ar *uo*.

Aizsteigušies gadi, mainījušās paaudzes, mūžībā aizgājis prof. Antons Breidaks, prof. Vitolds Valeinis, dzejnieks Andris Vējāns, Latgales kultūras darbinieks Jānis Cibuļskis, filologs Viktors Vonogs un daudzi citi vecākās paaudzes kultūras un izglītības darba entuziasti, kuriem patiesi rūpēja latgaliešu rakstības sakārtošana.

Tomēr viņu sāktais darbs turpinās. 2003. gadā pēc Latgales Studentu centra rosinātās diskusijas par vienotas latgaliešu pareizrakstības nepieciešamību pie LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas tiek izveidota Latgaliešu rakstības apakškomisija šādā sastāvā: valodniece *Dr. philol.* Anna Stafecka (komisijas priekšsēdētāja), priesteris *Lic. theol.* Edgars Cakuls, Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācijas vadītāja Veronika Dundure, Latgales Kultūras centra izdevniecības vadītājs Jānis Elksnis, *Dr. philol.* Skaidrīte Kalvāne, valodniece *Dr. philol.* Lidija Leikuma, dzejniece Anna Rancāne, diplomāts un valodnieks *Dr. philol.* Alberts Sarkanis, *Dr. philol.* Ilze Sperga (komisijas sekretāre), valodniece *Dr. philol.* Anna Vulāne, *Latgolys Studentu centra* valdes priekšsēdētāja Ilona Zaiceva.

Komisijas uzdevums bija pabeigt latgaliešu rakstības reformu. Tā sāka darbu darbu 2003. gada jūnijā un diskusijās un kompromisu meklējumos strādāja vairākus gadus.

Lasītāju vērtējumam tiek nodoti *Latgaliešu pareizrakstības*

noteikumi, kuri tika pieņemti LR Valsts valodas centrā 2007. gada 28. septembrī.

Katra rakstu valoda ir kompromisa variants – starp ierasto un mainīgo, starp dzīvās valodas izloksnēm un rakstu valodas tradīciju. Arī šie *Latgaliešu pareizrakstības noteikumi* nav izņēmums.

Rakstības noteikumi, jo sevišķi gramatisko formu pareizrakstība, ir balsīti Latgales izlokšņu pētījumos. Normu noteikšanai ir apzināti dažādu valodas parādību plašāka lietojuma areāli, tāpēc vairākos gadījumos noteikumos tiek pieļauti normu varianti.

Latgaliešu rakstu valoda pilnveidojas, attīstās – kā ikviena dzīva valoda. Tāpēc ar laiku var rasties nepieciešamība precizēt atsevišķus noteikumu punktus. Aicinām katru, kam nav vienaldzīga latgaliešu rakstu valodas nākotne, rūpīgi iepazīt piedāvātos noteikumus un izteikt lietišķus priekšlikumus, kas sekmētu rakstu valodas normu pilnveidošanu.

Piezīmes un ieteikumus lūdzam sūtīt komisijas sekretārei Ilzei Spergai.

E-pasta adrese: ortografeja@gmail.com

Šī izdevuma elektronisko versiju meklējiet mājaslapā www.lakuga.lv

Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi: tradicionālais i maineigais

Latgolā jau vaira kai 250 godu turim sovu raksteibys tradiceju. Pymuo da myusu dīnu saglobuotuo latgalīšu gruomota *Evangelia toto anno.* ir izdūta Viļņā 1753. godā.

Ituos raksteibys rassonūs nūsacēja viesturiskuo situaceja. Niulenejuo Latgola beja ar vaļsts rubežu nūškierta no puorejuos latvīšu apdzeivuotuos teritorejis.

Latgalīšu raksteibys īsuocieji i pymūs gruomotu autori ari beja nu cytys tauteibys – leitovīši i pūļi. Jūs aizsuoktuo raksteibys tradiceja, kas beja stihiska – bez apzynuotys normeišonys – guoja iz prīšku vaira kai symtu godu.

Tikai 19. godu symta beiguos – 20. godu symta suokuos roduos intelligence nu pošu latgalīšu vyda, kas saprota normātys rokstu volūdys vajadzeibu. Tai ka leluokuo daļa nu itūs kulturyš darbinīku beja studiejuse svešuos volūduos, jim beja gryuts, bīži viņ navarami izasaceit rakstiski sovā muotis volūdā, partū ka gruomotu volūda i jūs dzymtuos izlūksnis beja stypri atškireigys. Tū labi ir paruodejs rakstnīks Ontons Rupaiņš romanā *Tauta grib dzeivot* (57.–58. lpp.).

Nikodems Rancāns, nūsagērbis kraklā, meicejōs ar celim uz krāsla un ar alkynem uz golda kai uz sīna vazuma. Tai jys beja meicejīs bērneibā, kod mōte jū mōceja skaiteit pōtoru grōmotā. Tok mōte raksteit dzymtā mēlē namōceja, un nivīnā školā tō namōceja. Dzymtā mēlē ņyu beja jōsamōca Nikodemam pošam trejsdesmit godu vacumā.

– *Brīsmēigi nūkavāts pīnōkums! – dūmōja sevī Nikodems. Tūmār šys pīnōkums beja tikai sirds līta, jō dzymtā mēlē nivīns raksteit napraseja. Vysa sarakste ar īstōdem nūtyka krīvu mēlē.*

Goreigī prīkšnīki latvīšu mēles nasaprota, un eistī rodi raksteja jam vēstules krīvu burtim voi drukōtim latiņu literim.

Vīneigi daži latvīšu prīsteri, kas krōja tautas dzīsmes, raksteja dzymtā mēlē, bet ari jūs vēstules izavēre kai orumi leidumā – sastreipōtas, lobōtas un apraksteitom molom. Taidus kašņōjumus kai vystu nogim prota ari Rancāns.

Trasuns un Smeļters gudrōja, kai byutu pareizōk raksteit, bet Rancāns dūmōja, ka ir pareizi tai, kai tauta runoj. Kotrā draudzē ļaudis runoj sovaidōk, bet vysim jim ir taida pat dvēsele. Voi varakļōnīšu dvēsele lobōka par rogovkīšu dvēseli? Tū zyna tikai Dīvs.

.. Streidi par pareizū izrunu kavēja pasōkt raksteišonu dzymtā mēlē.”

Apzynuota latgalīšu raksteibys normeišana aizasuoce tik 20. godu symta suokuos, i tys pa eistam beja sarežgeits mekliejumu laiks. Tik 1904. godā beja atcalts vaira kai 40 godu garais latgalīšu drukys aizlīgums, kas lelā mārā beja aizkaviejs tuo laika Vitebskys gubernis latvīšu drukuotuo vuorda atteisteibu.

18. godu symta beigu i 19. godu symta pyrmuos pusis latgalīšu gruomtu raksteiba i volūdys izteiksmis tradiceja guoja pa pyrmuos da myusu dīnu saglobuotuos latgalīšu gruomotys „Evangelia toto anno..” nūspraustū ceļu, goreigajā literatūrā itei tradiceja beja dzeiva pat vēl 20. godu symta suokumā.

Kab izzynuotu, kai latgalīšu raksteiba izavēre vaira kai pyrma 250 godu, nadaudz īsavērsim jau pīmynātajā gruomotā „Evangelia toto anno..”

*1753. godā nūdrukuotī evangeleju tulkuojumi kūpā ar nadaudzom lyugšonom ir nalela gruomateņa, tei ir īspīsta antikvā piec pūļu tuo laika raksteibys parauga. Tekstā ir diakritiskuos zeimis `i^, par kurom gruomotys beiguos paskaidruojumā (*Informatio de accentu*) ir saceits, ka *gravis lykts iz taida vokaļa, kuru izrunojūt, tū valk, pīmāram, tàws, sàta*. Jumteņš (paskaidruojumā saukts par cirkumfleksu) nūruoda, ka *patskans juoizrunoj meiksti, pīmāram, dēwe juoizrunoj kai diewe*. Tekstā*

jumteņš gondreiž vysod lykts lokativa golūtnē, pīmāram, *treszâ, sowâ teyrumâ*.

Divskaņu [ai], [ei] [oi] un [ui] ūtrais komponents atveidots ar *y*, pīmāram, *ayz* (27), *gayfme* (47), *teyri* (33), *aycynoy* (21), *muytniki* (51), *uycieis* (33).

Raksteibā škierti divskani [iu] i [yu], pīmāram, *jiures* (18), *iudienia* (91), bet *byufi* (65), *gryuds* (93).

Divskaņš [ie] raksteits kai *ie*, pīmāram, ak. *ćiertumus* (60), *dźierdeja* (12), lai gon na vysod konsekvienti.

Divskaņš [uo] parosti apzeimuots ar vīnu burtu *o*, pīmāram, *goja* (60), *gromotu* (57), *mójas* (45), *zoles* (29).

Reizem divskaņa *ei* vītā raksteits garuo voi eisuo patskaņa burts *i* vai *y*, seviški vuordu izskaņuos: *dariit* (60), *liidz* (10), *liidzibu* (20), *facyja* (57), *tayfniabas* (42), bet: *tayfnieyba* (85), *licieybu* (45), *wareygs* (35).

Leidzskani piec pūļu raksteibys parauga meikstynuoti voi nu ar meikstynuojuma zeimi, voi ar *i*, kas īt aiz leidzskana burta: *ačs* (49), *džeyws* (69), *mań* (48) i *bruniots* (27), *ganieybu* (48), *tiewi* (65).

Taipat kai pūļu raksteibā škierti meikstais i cītais *l*: *ćelim* (68), *laužu* (22) i *gotwu* (33), *gultas* (33).

Leidzskans [š] apzeimuots ar *sz* vai *fz*: *apgayfmoſzonas* (81), *szkàparás* (56), *wuszkas* (40), bet [č] – ar *cz*: *czyuszkas* (44), *ołgoczs* (40).

Evangeleju tulkuojuma volūdys pamatā ir Dīnvydlatgolys izlūksnis, gruomotā atrūnamys daudzys vēļ myusu dīnuos mozuok voi vairuok pazeistamys volūdys paruodeibys. Vysvairuok tū varim saceit par darbeibys vuordu formom. Varim minēt, pīmāram, paguotnis *avā-* calmus: *tiey gudynowa Diwu* (6), *głobowa wyffus tus wordus* (15), *forgowa nakti łupu fowu* (5), vieliejuma formys ar *-m-* i atškireigom galūtnem kotrai personai, pīmāram, *es byutum tu pasacyjis* (84), *kad tiey stundie àtis, tu pimynatumet* (45), tagadnis *i-calma* formys: *wârym celi zynot* (85), *redz tù, kù jùs redžit* (60).

Atrūnamys ari myusu dīnuos jau pagaisušys volūdys

paruodeibys kai vielejuma izteiksme ar formantu *-b-*, pīmāram, *jo es na byutub daryis dorbus storp winim* (98), *kad es kolpotub* (93), *kad mes atsacitubem tim, kotry mums syutija* (3), *kad jus zynotubet* (67),

Evangeleju gruomotā atrassim ari vairuokys cytys izlūkšņu paruodeibys, kurys myusu dīnuos mudri gaist, pīmāram, dažus divdabus: *ku sòka àffamu tu Cyłwaka Dàtu* (88), *redzieja stabulnikus un daudz laužu bràcamu* (72); *atroda winiu Baznieyca, sèdiit storp Rakstamocitoju* (14), *redzeja cytus uz tierga, bez dorba stoweyt* (20).

Ar prīdieklīm atvasynuotajim darbeibys vuordim atgrīziniskuo morfema ir *-si-*, pīmāram, *apfidusmowa* (10), *atfigriže* (7), *pasifrodija* (37), na *-sa-*, kai tū aizviņ runoj latgaliskajuos izlūksnēs. Atrassim ari divkuorteju atgrīziniskū formantu, t. i., vīnu storp prīdiekli i sakni, ūtru vuorda beiguos, pīmāram, *nafigrystus* (14), *pasidžieras* (16), *nufibeydos* (13), *naifstojos* (7).

Ari vuordu kruojumā daudz latgaliskūs izlūkšņu vuordu, pīmāram, *solà* ‘cīms’, *bierzums* ‘garuma mārvinēiba’, *wuszkas*, *spriež*, *uycot* ‘muocit’, *izbudawot*, *kułà*, ari ar goreigū dzeivi i bazneicu saisteituo leksika, pīmāram, *spowiede* ‘grāksyudze’, *pakuta* ‘grāku nūžāluošona’, *wayd* ‘nūžāloj’, *godnys* ‘cīneigs’.

Lejislatvīšu raksteibys tradicejis ītekme vysu vaira radzama morfologiskūs formu lītuojumā. Vysā konsekventi lītuotys sīvīšu dzimtis nomenu vīnskaitļa genitiva i daudzskaitļa nominativa i akuzativa golūtnis *-as*, *-es*, pīmāram, *dinas* (73), *witas swàtas* (73), *mèles* (59), *firdies łobas un prycigas* (23). Sporadiski ari golūtnis *-ys*, *-is*: *gryudam sunapis* (19), *gobotu zywys càptas* (38). Lītuotys deminutivu izskanis *-iņš*, *-iņa*: *łaywinia* (18), *mozinim* (81), *galdinia* (88), bet: *berniensfz* (88; 97), *bernieni* (96).

Sūpluok latgaliskajom izlūksnem rakstureigajom primarūs darbeibys vuordu nuokūtnis formom, pīmāram, *na pames* (58) ir ari lezēmnikim rakstureiguos, pīmāram, *krytieys* (74), *edieysim* (63).

Lokativa forma bīži veiduota ar *ikfz*, *ikzan* + genitivs: *Und tyćejufzy ir ikfzan winia mociekli jo* (16); *bet kad byutu ti wordi ipildieyti, kotry ikfzan istodiuma ju rakstieyti ir* (99); *na pames ikfz tiewis akminia wiers akminia* (58).

Lejislatvīšu raksteibys tradicejis ītekme radzama ari vīt-nīkvuordu lītuojumā: *viņš, viņa* i sūpluok *jis, jei*: *Und wini jam pafacyja* (13); *Tod winsz ćelis pajeme Barnu un Moti Jo* (12);

Vītņīkvuords *kotrys* lītuošs ari ar nūzeimi ‘kurs’: *ar akminim nūfiti tūs, kotry uz tiewim ir syutiti* (8); *Byja gayfme eyfta, kotra apgaysmoy ikwinu Cyłwaku, kotrys atit uz szu Pafauli* (7); *Swati ir ti, kotry ir nukumufzy, ayfto wini byus iprycynoti* (99).

Ari leksikā atrassim lejislatvīšu vuordus, parosti puorlyktus latgaliskūs izlūkšņu skaņu sistemā, pīmāram, *atnoće, kūtś, luti, flinkas, sudrabs*. Ar lejislatvīšu vacūs rokstu ītekmi acimradzūt skaidrojams saikļa *und* ‘un’ bīžais lītuojums: *Und atfigryže atpakal gony* (7); *Und tiey tymâ pojza stundiē atgojusie* (11).

Nasaverūt iz daudzūs raksteibys i gramatiskūs formu lītuoju-ma nakonsekvēņču, evangeleju tulkuojumā ir vītejom izlūk-snem atbylstūša volūda i tam laikam samārā preciza raksteiba. Klaidu lobuojums gruomotys beiguos (*Errata sic corrige*) līk dūmuot, ka tulkuotuoji pi ituo dorba struoduojuši ar lelu atbiļdeibu. Juojam vārā ari tys, ka jī ir bejuši cyttautīši i na vysy vīnaiž labi protuši latvīšu volūdu.

Leidzeiga raksteiba ir vysuos cytuos 18. godu symta beigu i 20. godu symta suoku latgalīšu gruomotuos.

Kod 19. godu symta 30. godūs Pūlejā nūteik raksteibys refor-ma, ari puors latgalīšu gruomotu autoru suoc raksteit piec juos parauga. Golvonuo ituos reformys byuteiba – divskaņa ūtruo komponenta apzeimuošana ar *j*, navys *y*. Tū redzim Gustava Manteifeļa dorbūs. Ilustracejai dzejūļš *Asmu zemņiks laimeigs*:

Kormi glejti, trauki tiejry, / Drebiu tiejnia pylna, / Stali zyrgi kaj komuli / Dzielža roti jauni.

Leidzeiga raksteiba (tikai daudz nakonsekventuoka) ir ari, pīmāram, Jezupa Macileviča praktiskūs padūmu gruomotā

Pawujciejszona un wysyajdi sposobi diel' ziemniku Łatwiszu, ari J. Kurmina vuordneicā.

Tūmār mynātais jaunynuojums na vysod rokstūs teik īvāruots. Laikam pastuovūšuo raksteibys tradiceja ir par daudz stypra. Dažuos 19. godu symta vyds gruomotuos tikai divskaņa *ei* ūtrais komponents ir *j*, puorejī divskani raksteiti ar *y*.

19. godu symta ūtrajā pusē Latgolā, taipat kai Leitovā, ir drukys aizlīgums. Nadaudzajuos lyugšonu gruomotuos, kas teik puordrukuotys uorzemēs, volūda ir klaidu pylna i saprūtams, ka ni par kaidu nūteiktu raksteibys tradiceju navar runuot. Tok itymā laikā, kod nav gona drukuotuo vuorda, Vitebskys gubernis latvīšu zemnīki pošī roksta gruomotys ar rūku. Sasaglobojuši rūkroksti ruoda, ka leluokuo daļa nu jūs nav īvāruojuši pūļu raksteibys reformu. Tū redzim i Andryva Jūrdža, i Svylānu dzymtys gruomotā, kas atsarūn Nacionaluos bibliotekys Rūkrokstu i ratūs gruomotu nūdaļā. Tūmār puors rūkrokstūs divskani konsekvēnti raksteiti ari ar *j*.

19. godu symta beiguos zynuotniskom vajadzeibom teik laseiti i drukuoti latgalīšu folklorys i etnografejis materiali. Tī ir kai pošū latvīšu, tai cyttautīšu pīraksteiti.

Nūzeimeiguokī nu jūs ir Pītera Smeltera *Tautas dzīsmu, posoku, meiklu un parunu wocelite*, kas izdūta 1899. godā Reigā, Juoņa Plīkšāna *Dinaburgas aprīņķa Višķu pagasta kāzu ieražu apraksts*, ari cyti folklorys i etnografejis materiali, kas atrūnami Eduarda Voltera sastateitajā kruojumā *Материалы для этнографии латышскаго племени Витебской губернии*, kas izdūts 1890. godā Sanktpīterburgā. Krakovys Zynuotņu akademejis aizdavumā Rēzeknis i Viļānu apleicīnē tautys dzīsmis, puosokys, cytus folklorys i etnografejis materialus ir lasiejuse Stefaneja Uļanovska. Ar nūsaukumu *Łotysze Inflant Polskich* jī publicāti Krakovys Zinuotņu akademejis izdavumā *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej* 1892. godā.

Itūs materialu pīraksteituoji ir raudziejuši vītejū runu atveiduot vīnkuoršuokā raksteibā. Ilustracejai rindys no S. Uļanovskys folklorys pīrokstu:

*Dīwieñ, dūd' ar gūdru bōrtiś, ar stypru wiējktiś.
Soūas motis malna putra loboka kaj pamotis bolta.
Klusyjs jūudiñs dzīlos molas īzraun.*

20. godu symta pyrmī 20 – 30 godi latgalīšu raksteibā ir mekliejamu i diskuseju laiks (par tū varim puorskaiteit, pīmāram, Līgys Ciršys pietejumā *Latgaliešu ortogrāfijas jautājumu risinājums no 1904. līdz 1929. gadam* (Rēzekne, 1999).

Raksteiba ituo laika presis izdavumūs ir gondreiž kotram cytaida. Itymā laikā par ortografejis vaicuojumim teik sprīsts 1907., 1918., 1921., 1923. i 1927. goda apsprīdēs. Beidzūt 1929. godā teologa Pītera Stroda vadeituos komisejis izstruoduotūs pareizraksteibys nūsacejumus apstyprynoju Izgleiteibys ministreja, i jī ir bejuši spākā leidz pat myusu dīnu.

Tys beja lels sūļs iz prīšku latgalīšu raksteibys normeišonā, tok itī nūsacejumi naatrysynojuja vysys raksteibys problemys. Par jom ir rakstejs pats Pīters Strods (apsavērt, pīmāram, Strods P. *Latgaļu dialekta ortografijas problemas // Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 godu atcerei.* – Daugavpiļs, 1944, 365-372), ari 2000. godā ASV myužreibā aizguojušais ituos komisejis lūceklis Fraņcs Zeps.

Īsavērsim Fraņča Zepa rokstā *Napabeigta latgaļu ortografijas reforma*, kas publicāts žurnala *Dzeive* 161. numerī i puorpublicāts *Tāvu zemes kalendarā 1996*. Kai pastreipoj Fraņcs Zeps, Dr. P. Stroda komisejai beja vareiba tikai **īsuokt** raksteibys reformu pyrms 1934. goda apvārsuma. Fraņcs Zeps ari pīmiņ vairuokus Pītera Stroda vadeituos komisejis naizsprīstūs vaicuojumus, kuri *pavālūši gaida izlemšonu*. Tī ir :

divskaņa [uo] apzeimuošona ar *uo*, navys *ō* (*muote, svuorks, pļuoviejs*),

divskaņa [ie] apzeimuošona ar *ie*, navis ar *ē* (*pierstis, dzierdēt, navys pērsts, dzērdēt*),

saskanis likuma īvāruošona (*zyrgs – zyrgy* voi *zirgi?*),

burtu *i* un *y* lītuošona.

Atdzymstūt latgaliskajai presei i literaturai, 1989. godā tyka izveiduota ortografejis komiseja profesora Ontona Breidaka

vadeībā, kurei izstruoduoja latgalīšu raksteibys pamatnūsacejums, jamūt vārā mynātūs vaicuojumus. Beja dūmuots izstruodot ari latgalīšu rokstu volūdys normativū gramatiku, piec tam papyldynuot i precizēt raksteibu, atsabolstūt iz gramatikys lykumu. Piec profesora Ontona Breidaka aizīšonys myuzeibā 2002. godā ortografejis vaicuojumu apsprīšona apsastuoja.

2003. goda februarī Latgolys Studentu centrs organizēja Latgolys laiceiguos i goreiguos inteligencis puorstuovu apsprīdi par latgalīšu raksteibys reformys pabeigšonu. Diskusejā pīsadalēja kai volūdņiki i sabīdryskī darbinīki, tai Romys katuolu Bazneicys puorstuovi. Juos rezultatā tyka pījimts viesturyskais lāmums latgalīšu orotgrafejis nūsacejumu izstruodi atstuoat volūdņiku ziņā i izveiduoat ortografejis komiseju.

Komiseja suoce struoduoat 2003. goda junī. Dorba gaitā izstruoduoatā *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu* projekts tyka publicāts presē, kab skaiteituojim byutu vareiba par jū izašaceit. Komiseja izstruoduoja *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu*, kas tyka publicāti *Latvijas Vēstnesī* 2007. goda 18. oktobrī. Itymūs nūsacejumūs itvarta ari vuordu i gramatiskūs formu pareizraksteiba resp. latgalīšu rokstu volūdys gramatikys konspekts.

Raksteiba un ortografeja ir cīši vuoreigi vaicuojumi, partū ir piļņeigi saprūtams, ka sabīdreibys nūstuoja pret *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu* projektā paradzātajim jaunynuoju-
mim navarēja byut i, saprūtams, nabeja vīnnūzeimeiga. Vysuvairuok streidu izsauce jau P. Stroda laikā izskaniejušais īsacejums iz prišķu divkani [uo] apzeimuoat ar *uo*, navis *ō*.

Pamatā vacuokuo i videjuo paaudze tū saisteja pat ar latgaliskuos identitatis zaudeišanu. Tok tī, kas daudz i kasdīnys roksta latgaliski (i vēļ ar datoru) nanūlīgs *uo* priķšrūceibu.

Jamūt vārā, ka 1929. godā pījimtājai Pītera Stroda komisejis izstruoduoatājai ortografejai ir gara viesture i jamā saraksteits nūzeimeigs latgalīšu literarais montuojujums, piec garu i na vīglu diskuseju pošu ortografejis komisejis lūcekļu vydā tyka nūlamts

divskani [uo] iz prīšku atļaut raksteit kai ar vīnai skaiteituoju i raksteituoju daļai īrostū ō, tai ūtrai daļai īrostū uo.

Tys zeimoj, ka jauno raksteibys sistema pīļauņ obejus divskaņa [uo] apzeimuojumus i itys formalais īmeslis navar byut šķierslis juos aizalģšonai.

Sovu volūdu mes varim nūkaut voi nūsorguot tikai poši, i myusu pošu aizdavums ir saglobuot sovu rokstu tradiceju i atteisteit jū atbylstūši jaunuokajim volūdņiku pietiejumim i atzynomim.

Struodojūt pi *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu*, tyka ryupeigi analizāta gramatiskūs formu variantu izplateiba latgaliskajuos izlūksnēs i atseviškūs gadejumūs tyka pīļauts ari puors gramatiskūs formu paralels lītuojumš.

Nadaudz saleidzynuosi 2007. goda pareizraksteibu, kas ir topuse iz P. Stroda ortografejis pamata, i 1929. godā pījimtū voi t. s. P. Stroda ortografeju. Tys ļaus lobuok īsavērt atškireibys i leidzeibys.

2007. goda raksteibys nūsacejumu īvodā pasaceits, ka latgalīšu rokstu volūdys fonologiskuos sistemys pamatā ir Juosmuižys, Vuorkovys, Vydsmuižys, Viļānu, Sakstagola, Ūzulainis, Makašānu, Drycānu, Gaigalovys, Bieržu, Tiļžys i Nautrānu izlūkšņu sistema, kurei vysu lobuok ir pagluobuse latgaliskajom izlūksnem rakstureiguos pazeimis. Morfologiskūs formu pareizraksteibā jimtyš vārā ari cytu latgaliskūs izlūkšņu plašuok izplateituos paruodeibys. Atseviškūs gadīņūs pīļauti paraleli pareizraksteibys normu varianti, kuri *Nūsacejumu* tekstā raksteiti mozuokim burtim.

Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumim ir divejis dalis:

- Skanis i burti;
- Vuordu i formu pareizraksteiba.

Skanis i burti

Itamā nūdaļā paruodeitys golvonus skaņu i burtu atbiļsmis.

Ar burtim *a, e, i, y, o, u* apzeimoj eisūs patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

● Ar burtim *ā, ē, ī, ū* apzeimoj garūs patskaņus *ā, ē, ī, ū*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

● Šaurūs i plotūs patskaņus *e, ē* apzeimoj burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

● Burts *ē* apzeimoj tikai garū patskani *e*: *ēst, vēļ*.

● Burts *y* apzeimoj cītū patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

● Divskaņus roksta ar burtu savīnuojumim *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pīļunama divskaņa *uo* apzeimuošona ari ar *ō* (*sōļs*).

● Škirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* raksteiba.

● Vuorda suokumā roksta *iu*: *Iubuļs, iudiņs, iudris*.

● Aiz *g, j, k* roksta *i* voi *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

● Aiz *č, r, š, ž* roksta *y* voi *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars; gryuds, šyut, žyuzuot, izjamūt* gađiņus, kod nuokušajā ziļbē ir meikstynuotuoja skaņa: *čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, žideņš*.

Atseviška apakšnūdaļa veļteita puorskanis lykumam. Puorskaņa ir rakstureiga tikai latgaliskajom izlūksnem *i*, kai tū atzeist volūdņiki, ir sasaglobuojuse vaca volūdys paruodeiba, kaidys nav cytūs latvīšu volūdys dialektūs.

● Raksteibā atspūguļojams puorskanis lykums, t. i., īpriķšejuos ziļbis patskaņa kvalitati nūsoka nuokušuo ziļbe. Ziļbis kvalitāte mainuos piec nūteiktu lykumu:

a : *e* (*azars – ezereņš, malns – meļneica*)

a : *o* (*acs – ocu, rakt – rokdamš*)

ā : *ie* (*bārzs – bierzeņš, lāns – lieneigs*)

ē : *ie* : *ā* (*ēst – iesšu – āzdams, sēdēt – siedieju – sādādams*)

i : *y* (*likt – lyku, zivs – zyvu*)

y : *i* (*styga – stidzeņa, tylts – tiļteņš*)

o : *a* (*oltors – altareits, smolks – smaļceņš*).

Tuoļuk viereiba dagrīzta leidzskāņu meikstynuošanai.

● Izrunā vysi leidzskani ir cīti voi meikstynuoti (meiksti). Meikstūs leidzskāņu burtus *ġ, k, l, ņ* roksta, kod aiz jūs ir *a, ā, au, o, u, ū, uo*: *kuġa, Ķuzāns, ļaut, ņaudēt*, dat. *rūtaļom, pļuove*, lok. *Seiļūs*. Leidzskāņu burtus nameikstynoj, kod aiz jūs ir *e, ē, i, ī* voi *ei, ie, iu*: *saule, lēkt, likt, kugis, līkt, neit, lieni, kiula, šliukt*. Meikstūs leidzskāņu burtus roksta, kod aiz jūs ir voi ir bejušys meikstynuotuojis skanis: *atpakaļ, seņ, bruoļs* (bet *bruoli*), *akmiņs* (bet *akmini*), *viļņs* (bet *viļni*), *eņģeļs* (bet *eņģeli*), *ceļt, maļt, suņs, pīkaļne, Aņce, Jaņcs* i tml.

● Leidzskāņu burtus *l* i *n* nameikstynoj jaunuokūs aizjimtūs vuordūs: *kultura, instituts, inteligeņce, tolerance* i tml.

Vuordu i formu pareizraksteiba

Itei plašuo nūdaļa byuteibā ir eiss latgališu rokstu volūdys gramatikys konspekts. Saleidzynuosi puors byutiskuokuos atškireibys *Latgališu pareizraksteibys nūsacejumūs* nu 1929. goda nūsacejumim, kuri atspūguļuoti ari P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicā* 1933. godā.

1929. goda Nūsacejumū	2007. goda Nūsacejumū
Lītvuords	
Izskāņa <i>-ija</i> (<i>Latvija</i>)	Izskāņa <i>-eja</i> (<i>Latveja</i>) Personvuordūs pieļauama ari izskāņa <i>-ija</i> (<i>Marija, Valerija</i>).
Aiz cītuo leidzskāņa vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne <i>-as</i> : <i>golvas, lopas</i> , aiz meikstynuota (meiksta) leidzskāņa – golūtne <i>-es</i> : <i>vacaines</i> . Pīļauamys ari golūtņis <i>-is, -ys</i> .	Aiz cītuo leidzskāņa vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne <i>-ys</i> : <i>golvys, lopys</i> , aiz meikstynuota (meiksta) leidzskāņa – golūtne <i>-is</i> : <i>dalis, kuojis, vacaimis</i> . Pīļauama ari raksteiba ar golūtņi <i>-as</i> (<i>golvas, lopas</i>).

Darbeibys vuords

Darbeibys vuordu ar *-uot* nanūteiksmē (*dūmuot, skoluot*) konjugaceja piļneibā sakreit ar P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicu*, tok niu teik piļauti ari varianti – tagadnis daudzskaitļa 2. personys formys ar *-te* (*dūmojte*), paguotnis formys ar *-ov-*

(*skolovu, dūmovu, ratynovu*). Pādejuos 1929. godā tyka pījimtys, bet P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicā* natyka ītvartys.

2. i 3. konjugacejis darbeibys vuordu ar *-eit* (pīmāram, *laseit, peļneit*) nanūteiksmē konjugaceja ari saskaņ ar P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicu*, tok ir pīļaunamys ari paralelformys: paguotnē *peļnieju, peļnieji, peļnēja, peļnējam, peļnējat* i *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*, nuokūtnis formys *peļnēs, peļnēsīm, peļnēsīt; lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

Atsašķir ari 2. i 3. konjugacejis darbeibys vuordu ar *-ēt* (pīmāram, *kavēt, redzēt* raksteiba.

<i>kavēt, redzēt</i> 1933. goda <i>Pareizraksteibas vōrdneicā</i> :			
	tagadne	paguotne	nuokūtne
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavēju, redzēju</i>	<i>kavēšu, redzēšu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavēji, redzēji</i>	<i>kavēsi, redzēsi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kavējom, redzējom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzit</i>	<i>kavējot, redzējot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>

<i>kavēt, redzēt</i> 2007. goda <i>Nūsacejumūs</i> :			
	tagadne	paguotne	nuokūtne
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavieju, redzieju</i>	<i>kaviešu, redziešu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavieji, redzieji</i>	<i>kaviesi, redziesi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kaviejom, redziejom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzit</i>	<i>kaviejot, redziejot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>
Pīļaunamys ari paguotnis formys <i>kavēja, kavējam, kavējat</i> , ari <i>redzēja, redzējam, redzējat</i> , nuokūtnis formys: <i>kaviešu, kaviesi</i> , ari <i>redzeišu, redzeisi</i> .			

2007. goda nūsacejumūs par normu atzeiti vairuoki divdabi, kas nabeja ogruok. Niule ir lītojami ari tagadnis aktivī daleji lūkamī divdabi ar *-s, -ūte, -ūts*, daudzskaitlī *-ūši, -ūšys*: *nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nuokūtnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-škys, -škūte, -škūts*, daudzskaitlī – *-škūši, -škūšys*: *veškys, veškūte, veškūts, veškūši, veškūšys*.

Dūta ari detalizāta cytu vuordu škiru (vītnīkvuordu, skaitļa vuordu apstuokļa vuordu) pareizraksteiba.

Laiks ruodeis, kai jaunī *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumim* īsadzeivuos tautā. Var byut, ka puors vaicuojumū vēļ byus precizejami.

Anna Stafeca

Latgaliešu pareizrakstības noteikumi: tradicionālais un mainīgais

Latvijas austrumu reģionā Latgalē jau vairāk nekā 250 gadu pastāv sava rakstības tradīcija – pirmā līdz mūsdienām saglabājusies grāmata *Evangelia toto anno.* iznāca 1753. gadā Viļņā. Šīs rakstības rašanās bija vēsturiski nosacīta – Latgale ar valsts robežu bija atdalīta no pārējās latviešu etniskās teritorijas. Latgaliešu rakstības aizsācēji un pirmo grāmatu autori bija cittautieši – lietuvieši un poļi. Viņu aizsāktā rakstības tradīcija, kas bija izveidojusies stihiski – bez apzinātas normēšanas, turpinājās vairāk nekā simt gadu. Tikai 19. gs. beigās – 20. gs. sākumā radās pašu latgaliešu inteliģence, kura apzinājās normētas rakstības nepieciešamību. Tā kā lielākā daļa no viņiem bija studējusi svešās valodās, izteikties rakstiski savā mātes valodā viņiem bija grūti, brīžiem pat neiespējami, jo rakstu valodas tradīcija no viņu runātās dzimtās izloknes atšķīrās visai būtiski. Spilgti šo situāciju attēlojis rakstnieks Antons Rupainis romānā *Tauta grib dzīvot* (57.–58.lpp.):

Nikodems Rancāns, nūsagērbis kraklā, meicejōs ar celim uz krāsla un ar alkyunem uz golda kai uz sīna vazuma. Tai jys beja meicejīs bērneibā, kod mōte jū mōceja skaiteit pōtoru grōmotā. Tok mōte raksteit dzymtā mēlē namōceja, un nivīnā školā tō namōceja. Dzymtā mēlē ņyu beja jōsamōca Nikodemam pošam trejsdesmit godu vacumā.

– Brīsmēigi nūkavāts pīnōkums! – dūmōja sevī Nikodems. Tūmār šys pīnōkums beja tikai sirds līta, jō dzymtā mēlē nivīns raksteit napraseja. Vysa sarakste ar īstōdem nūtyka krīvu mēlē. Goreigī prīkšņiki latvīšu mēles nasaprotā, un eistī rodi raksteja jam vēstules krīvu burtim voi drukōtim latiņu literim.

Vīneigi daži latvīšu prīsteri, kas krōja tautas dzīsmes, raksteja dzymtā mēlē, bet ari jūs vēstules izavēre kai orumi leidumā – sastreipōtas, lobōtas un apraksteitom molom. Taidus kašņōjumus kai vystu nogim prota ari Rancāns.

Trasuns un Smeļters gudrōja, kai byutu pareizōk raksteit, bet Rancāns dūmōja, ka ir pareizi tai, kai tauta runoj. Kotrā draudzē ļaudis runoj sovaidōk, bet vysim jim ir taida pat dvēsele. Voi varakļōnīšu dvēsele lobōka par rogovkišu dvēseli? Tū zyna tikai Dīvs.

.. Streidi par pareizū izrunu kavēja pasōkt raksteišonu dzymtā mēlē.

Apzināta latgaliešu rakstības normēšana sākās tikai 20. gadsimta sākumā, un tas patiešām bija sarežģīts meklējumu laiks, jo tikai 1904. gadā tika atcelts vairāk nekā 40 gadu ilga drukas aizliegums, kas bija būtiski aizkavējis toreizējās Vitebskas guberņas latviešu drukātā vārda attīstību.

18. gadsimta beigu un 19. gadsimta pirmās puses latgaliešu grāmatu rakstību un valodas izteiksmes tradīciju noteica 1753. gadā izdotā pirmā līdz mūsdienām saglabātā latgaliešu grāmata *Evangelia toto anno...* Šī tradīcija garīgajā literatūrā turpinājās līdz 20. gs. sākumam.

Lai gūtu priekšstatu, kāda latgaliešu rakstība izskatījās pirms vairāk nekā 250 gadiem, nedaudz ielūkosimies grāmatas *Evangelia toto anno..* lappusēs.

1753. gadā izdotie evaņģēliju tulkojumi un tiem pievienotās dažas lūgšanas ir neliela grāmatiņa, tā iespiesta antīkvā pēc poļu tā laika rakstības parauga. Tekstā lietotas diakritiskās zīmes ` un ^. Grāmatas beigās ievietotajā paskaidrojumā (*Informatio de accentu*) teikts, ka *gravis likts virs tāda vokāļa, kuru izrunājoj, tas tiek vilkts, piemēram, tāws, sàta.*

Jumtiņš (paskaidrojumā saukts par cirkumfleksu) norāda, ka patskanis izrunājams mīksti, piemēram, *dēwe* jāizrunā kā *diewe*. Tekstā jumtiņš gandrīz vienmēr likts arī lokatīva galotnē, piemēram, *treszâ, sowâ teyrumâ.*

Divskaņu [ai], [ei], [oi] un [ui] otrais komponents atveidots

ar *y*, piemēram, *ayz* (24), *gayfme* (47), *teyri* (33), *aycynoy* (21), *muytniki* (51), *uycieis* (33).

Rakstībā šķirti divskaņi [iu] un [yu], piemēram, *jiures* (18), *iudienia* (91), bet *byufi* (65), *gryuds* ‘grauds’ (93).

Divskanis [ie] atveidots ar *ie*, piemēram, ak. *ćiertumus* ‘brūces’ (60), *dźierdeja* (12), kaut gan ne vienmēr konsekventi.

Divskanis [uo] parasti apzīmēts ar vienu burtu *o*, piemēram, *goja* (60), *gromotu* (57), *mójas* (45), *zoles* (29).

Dažkārt divskaņa [ei] vietā lietots garā vai īsā patskaņa burts *i* vai *y*, it īpaši vārdu izskaņās: *dariūt* (60), *liudz* (10), *liudzibu* (20), *facyja* (57), *tayfnibas* (42), bet: *tayfnieyba* (85), *licieybu* (45), *wareygs* (35).

Līdzskaņi pēc poļu rakstības parauga mīkstināti vai nu ar īpašu mīkstinājuma zīmi vai arī ar sekojošu *i* aiz līdzskaņa burta: *ačs* (49), *mań* (48) un *bruniots* (27), *ganieybu* (48), *tiawi* (65).

Šķirts mīkstais *ł* un cietais *l* atbilstoši poļu rakstībai: *ćelim* (68), *laužu* (22) un *gołwu* (33), *gułtas* (33).

Līdzskanis [š] apzīmēts ar *sz* vai *sz*: *apgayfmoſzonas* (81), *szkàparś* ‘pārvaldnieks’ (56), *wuszkas* ‘aitas’ (40), bet [č] – ar *cz*: *czyuszkas* (44), *ołgoczś* (40).

Grāmatas valoda pamatos balstīta uz Dienvidlatgales izloksnēm, tajā atspoguļotas daudzas joprojām mūsdienu izloksnēs gan šaurākā, gan plašākā areālā sastopamās valodas īpatnības, it sevišķi darbības vārda formas. Te varētu minēt, piemēram, pagātnes *avā-* celmus: *tiey gudynowa Diwu* (6), *głobowa wyſfus tus wordus* (15), *forgowa nakti łupu fowu* (5), vēlējuma izteiksmes formas ar *-m-* un atšķirīgām galotnēm katrai personai, piemēram, *es byutum tu pasacyjis* (84), *kad tiey stundie àtis, tu pimynatumet* (45), tagadnes *i-* celma formas: *wàrym celi zynot* (85), *redz tù, kù jùś redžit* (60).

Sastopamas arī mūsdienās jau zudušas valodas parādības kā vēlējuma izteiksmes formas ar *-b-* un atšķirīgām galotnēm katrai personai, piemēram, *jo es na byutub daryis dorbus storp winim* (98), *kad es kolpotub* (93), *kad mes atsacitubem tim, kotry mums syutija* (3), *kad jus zynotubet* (67).

Evaņģēliju tulkojumā atradīsim arī vairākas citas izloksnēm raksturīgās īpatnības, kuru lietojuma areāls mūsdienās sarūk, piemēram, tagadnes ciešamās kārtas divdabjus no nepārejošiem vārdiem: *ku sòka àffamu lauds tu Cyłwaka Dàłu* (88), *redzieja ftabulnikus un daudz laužu bràcamu* (72); nelokāmos divdabjus ar *-īt (-eit)*: *atroda winiu Baznieyca, sèdiit storp Rakstamacitoju* (14), *redzeja cytus uz tierga, bez dorba stoweyt* (20).

Ar priedēkļiem atvasinātajiem darbības vārdiem atgriezeniskā morfēma evaņģēliju tulkojumā ir *-si-*, piemēram, *apfidusmowa* (10), *atfigriže* (7), *paftirodija* (37), nevis *-sa-*, kā to joprojām lieto latgaliskajās izloksnēs. Taču visai bieži ir sastopams divkāršais atgriezeniskais formants – t. i., starp priedēkli un sakni un vārda beigās, piemēram, *nafigrystus* (14), *paftidzieras* (16), *nufibeydos* (13), *naftitojos* (7).

Arī leksikā sastapsim daudzus latgaliskajām izloksnēm raksturīgos īpatnējos vārdus, piemēram, *soła* ‘ciems’, *wuszkas* ‘aitas’ *sprież*, ‘vērpj’, *uycot* ‘māciet’, *izbudawot* ‘uzbūvēt’, *kułà* ‘piedarbā’, atspoguļota arī ar garīgo dzīvi un baznīcu saistītā leksika kā, piemēram, *spowiede* ‘grēksūdze’, *pakuta* ‘grēku nožēla’, *wayd* ‘nožēlo’, *godnys* ‘cienīgs’.

Visai spēcīga ir lejaslatviešu rakstības tradīcijas ietekme, it sevišķi morfoloģisko formu lietojumā. Diezgan konsekventi lietotas sieviešu dzimtes nomenu vienskaitļa ģenitīva un daudzskaitļa nominatīva un akuzatīva galotnes *-as*, *-es*, piemēram, *dinas* (73), *witas swàtas* (73), *mèles* (59), *firdies łobas un prycigas* (23). Sporādiski sastopamas arī latgaliskajām izloksnēm raksturīgās galotnes *-ys*, *-is*: *gryudam sunapis* (19), *gobohu zywys càptas* (38).

Lietotas deminutīvu izskaņas *-iņš*, *-iņa* : *laywinia* (18), *mozinim* (81), *galdinia* (88), bet: *bernienfz* (88, 97), *bernieni* (96).

Līdzās latgaliskajām izloksnēm raksturīgajām primāro darbības vārdu nākotnes formām kā *na pames* (58) sastopamas arī ležzemniekiem raksturīgās, piemēram, *krytieys* (74), *edieyfim* (63). Lokatīvs bieži veidots ar *iekš* (*ikfz*), *iekšan* (*ikzan*) + ģenitīvs: *Und tyćejufzy ir ikfzan winia mociekli jo* (16); *bet kad*

byutu ti wordi ifpildieyti, **kotry ikfzan istodiuma** ju rakftieyti ir (99); *na pames ikfz tiewis akminia wiers akminia* (58).

Lejaslatviešu rakstu tradīcijas ietekme vērojama arī vietniekvārdu lietojumā: *viņš, viņa* bieži sastopams līdzās *jis, jei*: *Und wini jam pafacyja* (13); *Tod winsz ćelis pajema Barnu un Moti Jo* (12). Vietniekvārds *katrs*, tāpat kā lejaslatviešu vecajos rakstos, lietots arī ar nozīmi ‘kurš’: *ar akminim nūfiti tūs, kotry uz tiewim ir syutiti* (8); *Byja gayfme eysta, kotra apgaysmoy ikwinu Cyłwaku, kotrys atit uz szu Pafauli* (7); *Swati ir ti, kotry ir nukumufzy, ayfto wini byus iprycynoti* (99). *ayfto ik wins, kotrys na lab dora, na iredz gayfmes* (47).

Arī leksikā vērojama lejaslatviešu rakstu ietekme. Grāmatā sastapsim lejaslatviešiem raksturīgos vārdus (nereti pārceltus latgalisko izlokšņu fonētiskajā sistēmā) kā, piemēram, *atnoće, kùts, lūti, flinkas, sudrabs*. Acīmredzot lejaslatviešu veco rakstu ietekmē visai bieži lietots saiklis *und* ‘un’: *Und atfigryže atpakal gony* (7); *Und tiey tymâ pojza stundiē atgojusie* (11).

Kopumā evaņģēliju tulkojumā, neskatoties uz daudzajām rakstības un gramatisko formu lietojuma nekonsekvencēm, ir vietējām izlokšnēm atbilstoša valoda un tam laikam samērā precīza rakstība. Arī grāmatas beigās ievietotais kļūdu labojums (*Errata sic corrige*) ļauj domāt, ka tulkotāji pie šī darba strādājuši ar lielu atbildību, jāņem vērā arī tas, ka viņi ir bijuši cittaunieši un, šķiet, ar atšķirīgu latviešu valodas prasmes līmeni.

Šāda rakstība ir arī pārējos 18. gadsimta beigu un 19. gadsimta pirmās puses latgaliešu grāmatās.

Taču, kad 19. gadsimta 30. gados Polijā notiek rakstības reforma, arī daži latgaliešu autori savā rakstībā tai pievienojas. Galvenā šīs rakstības reformas būtība – divskaņa otrā komponenta apzīmēšana nevis ar *y*, bet ar *j*. Tas vērojams Gustava Manteifeļa darbos, piemēram, populārajā dzejolī *Asmu zemņiks laimeigs*:

Kormi glejti,trauki tiejry, / Drebiu tiejnia pylna, / Stali zyrgi kaj komuli, / Dzielža roti jauni.

Līdzīga rakstība (jāatzīst, daudz nekonsekventāka) ir arī, piemēram, Jezupa Maciļeviča plašajā praktisko padomu krājumā *Pawujciejszona un wyssajdi sposobi diel' ziemniku Łatwiszu*, arī J. Kurmina vārdnīcā.

Tomēr kopumā jāatzīst, ka šis jauninājums ne vienmēr tiek konsekventi ievērots, acīmredzot pastāvošā rakstu valodas tradīcija ir pārāk spēcīga. Dažās 19. gadsimta vidus grāmatās tikai divskaņa *ei* otrais komponents ir *j*, taču pārējie divskaņi rakstīti ar *y*.

19. gadsimta otrajā pusē Latgalē, tāpat kā Lietuvā, valda latīņu burtu drukas aizliegums. Nedaudzajās lūgšanu grāmatās, kas šai laikā tiek pārdrūkātas ārzemēs, valoda ir kļūdaina, un nevar runāt par noteiktu rakstības tradīciju. Taču Latgalē šajā laikā ir visai izplatīta ir rokraksta grāmatniecība, kuru radījuši paši Latgales latviešu zemnieki. Aplūkojot saglabājušos rokrakstus, jāsecina, ka vairumā gadījumu rokrakstu autori nav ievērojuši poļu valodas rakstības reformu. Tas ir vērojams Andriva Jūrdža rokrakstos, arī Svilānu dzimtas grāmatā. Taču Nacionālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā atrodami rokraksti, kuros kā divskaņu otrais komponents konsekventi lietots *j*.

19. gadsimta beigās zinātniskos nolūkos tiek vākti un publicēti latgaliešu folkloras un etnogrāfijas materiāli. Tie ir gan pašu latviešu, gan arī cittautiešu vākti. Nozīmīgākie no tiem ir Pītera Smeltera *Tautas dzīsmu, posoku, meiklu un parunu wocelteite*, kas publicēta 1899. gadā Rīgā, Jāņa Pliekšāna *Dinaburgas apriņķa Višķu pagasta kāzu ieražu apraksts*, kā arī citi folkloras un etnogrāfijas materiāli, kas ievietoti Eduarda Voltera sastādītajā krājumā *Материалы для этнографии латышского племени Витебской губернии*, kurš publicēts 1890. gadā Sanktpēterburgā. Turklāt Krakovas ZA izdevumā Rēzeknes un Viļānu apkaimē tautas dziesmas, pasakas un dažādus citus folkloras un etnogrāfijas materiālus ir pierakstījusi Stefānija Uļanovska. Ar nosaukumu *Łotysze Inflant Polskich* tie publicēti Krakovas Zinātņu akadēmijas izdevumā *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej* 1892. gadā.

Kopumā šajos materiālos pierakstītāji centušies vietējo izru-

nu atveidot vienkāršākā rakstībā. Ilustrācijai rindas no S. Uļanovskas folkloras pierakstiem:

Dīwień, dūd' ar gūdrū bōrtiś, ar stypru wiējktiś.

Soūas motis malna putra łoboka kaj pamotis bolta.

Klusyjs jūdiņs dzīlos molas izraun.

20. gadsimta pirmie 20.-30. gadi latgaliešu rakstībā ir meklējumu un diskusiju laiks, kad rakstība dažādos izdevumos ir krasi atšķirīga par to varam izlasīt, piemēram, Līgas Ciršas pētījumā *Latgaliešu ortogrāfijas jautājumu risinājums no 1904. līdz 1929. gadam* (Rēzekne, 1999).

Šai laikā ortogrāfijas jautājumi tiek risināti 1907., 1918., 1921., 1923. un 1927. gada apspriedēs, līdz beidzot 1929. gadā teologa Pētera Stroda vadītās komisijas izstrādātos pareizrakstības noteikumus apstiprina Izglītības ministrija, un tie ir bijuši spēkā līdz pat mūsdienām. Tas bija liels solis uz priekšu latgaliešu rakstības normēšanā, tomēr arī šie noteikumi neatrisināja visas rakstības problēmas. Par tām ir rakstījis gan pats Pēteris Strods (sk. piemēram, Strods P. *Latgaļu dialekta ortogrāfijas problemas // Rokstu krājums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 gadu atcerei.* – Daugavpiļš, 1944, 365.–372. lpp.), gan arī 2000. gadā ASV mūžībā aizgājušais šīs komisijas loceklis Francis Zeps.

Ieskatīsimies Franča Zepa rakstā *Napabeigta latgaļu ortogrāfijas reforma*, kas publicēts žurnāla *Dzeive* 161. numurā un pārpublicēts *Tāvu zemes kalendārā 1996*. Kā uzsver Francis Zeps, Dr. P. Stroda komisijai bija iespēja tikai iesākt ortogrāfijas reformu pirms 1934. gada apvērsuma. Francis Zeps arī min vairākus Pētera Stroda vadītās komisijas netrisinātus jautājumus, kuri *pavāļūši gaida izlemšonu*. Tie ir:

divskaņa [uo] apzīmēšana ar *uo*, nevis *ō* (*muote, svuorks, pļuoviejs*),

divskaņa [ie] apzīmēšana ar *ie*, nevis ar *ē* (*piersts, dzierdēt, nevis pārsts, dzērdēt*),

saskaņas likuma ievērošana (zyrgs – zyrgy vai zirgi ?),

burtu *i* un *y* lietojums.

Atdzimstot latgaliskajai presei un literatūrai, 1989. gadā tika izveidota ortogrāfijas komisija profesora Antona Breidaka vadībā, kura izstrādāja latgaliešu rakstības pamatnoteikumus, ievērojot šos principus. Bija plānots arī izstrādāt latgaliešu rakstu valodas gramatiku un pēc tam papildināt un precizēt rakstību, pamatojoties uz gramatikas likumiem. Pēc profesora Antona Breidaka aiziešanas mūžībā 2002. gadā darbs pie latgaliešu ortogrāfijas noteikumiem uz laiku tika pārtraukts.

2003. gada februārī Latgales Studentu centrs organizēja Latgales inteligences un Baznīcas pārstāvju apspriedi par latgaliešu rakstības reformas pabeigšanu. Rezultātā pie LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas tika izveidota Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisija.

Komisija izstrādāja *Latgaliešu pareizrakstības noteikumus*, kas publicēti Latvijas Vēstnesī 2007. gada 18. oktobrī. Šajos noteikumos iekļauta arī vārdu un gramatisko formu pareizrakstība resp. latgaliešu rakstu valodas gramatikas konspekts.

Latgaliešu pareizrakstības noteikumu projekts tika publicēts presē, lai lasītājiem būtu iespēja par to izteikties.

Rakstība un ortogrāfija ir ļoti jūtīgi jautājumi. Pilnīgi saprotams, ka sabiedrības attieksme pret *Latgaliešu pareizrakstības noteikumu* projektā paredzētajiem jauninājumiem nevarēja būt un, protams, nebija viennozīmīga. Visstrīdīgākais jautājums izrādījās jau P. Stroda laikā izskanējušais ieteikums divkani [uo] turpmāk apzīmēt ar *uo*, nevis *ō*.

Galvenokārt vecākā un vidējā paaudze to saistīja pat ar latgaliskās identitātes zaudēšanu. Katras izmaiņas šķiet riskantas un bīstamas, jo to dēļ ir jāatsakās no kaut kā ierasta, lai pamēģinātu varbūt lietošanai ērtāku, bet vēl svešu lietu. Arī neienēsātas kurpes spiež kāju. Taču tie, kuri patiešām raksta latgaliski un it sevišķi tie, kuri lieto datoru, nenoliegs *uo* priekšrocību.

Ņemot vērā, ka 1929. gadā pieņemtajai Pētera Stroda komisijas izstrādātajai ortogrāfijai ir plašs lietotāju loks un tajā tapis nozīmīgs latgaliešu literārais mantojums, pēc ilgām un nebūt ne

vieglām diskusijām pašu ortogrāfijas komisijas locekļu starpā tika nolemts arī turpmāk pieļaut *o* lietošanu divskaņa [uo] apzīmēšanai.

Tas nozīmē, ka jaunā rakstības sistēma pieļauj abus divskaņa [uo] apzīmējumus un šis formālais iemesls nevar būt šķērslis tās noliegumam.

Savu valodu mēs varam nogalināt vai nosargāt tikai paši, un mūsu pašu uzdevums ir saglabāt savu rakstu tradīciju un attīstīt to atbilstoši jaunākajiem volodnieku pētījumiem un atzinumiem.

Izstrādājot *Latgaliešu pareizrakstības noteikumus*, tika rūpīgi analizēta gramatisko formu variantu izplatība latgaliskajās izloksnēs un atsevišķos gadījumos pieļauts arī dažu gramatisko formu paralēls lietojums.

Nedaudz salīdzināsim 2007. gada pareizrakstību, kas tapusi uz P. Stroda ortogrāfijas bāzes, un 1929. gadā izstrādāto jeb t. s. P. Stroda ortogrāfiju. Tas ļaus uzzināt atšķirības un to līdžību.

2007. gada rakstības noteikumu ievadā uzsvērts, ka latgaliešu rakstu valodas fonoloģiskās sistēmas pamatā ir Aizkalnes, Vārkavas, Galēnu, Viļānu, Sakstagala, Ozolaines, Makašēnu, Dricēnu, Gaigalavas, Bērzpils, Tilžas un Nautrēnu izlokšņu sistēma, kura ir vislabāk saglabājusi latgaliskajām izloksnēm raksturīgās pazīmes. Morfoloģisko formu pareizrakstībā ņemtas vērā arī citu Latgales izlokšņu plašāk izplatītās parādības. Atsevišķos gadījumos pieļauti normu paralēli varianti, kuri noteikumu tekstā rakstīti mazākiem burtiem.

Latgaliešu pareizrakstības noteikumiem ir divas daļas:

- Skaņas un burti;
- Vārdu un formu pareizrakstība.

Skaņas un burti

Būtiskais šajā nodaļā ir skaņu un burtu atbilstmes. Minēsim dažas no tām:

- Ar burtiem *a, e, i, y, o, u* apzīmē īsos patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

- Ar burtiem *ā, ē, ī, ū* apzīmē garos patskaņus *ā, ē, ī, ū*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

- Šauros un platos patskaņus *e, ē* apzīmē burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

- Burts *ē* apzīmē tikai garu patskani *e*: *ēst, vēļ*.

- Burts *y* apzīmē cieto patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

- Divskaņus raksta ar burtu savienojumiem *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pieļaujama divskaņa *uo* apzīmēšana arī ar *ō* (*sōļs*).

- Škirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* rakstība.

- Vārda sākumā raksta *iu*: *Iubuļs, iudiņš, iudris*.

- Aiz *g, j, k* raksta *i* vai *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

- Aiz *č, r, š, ž* raksta *y* vai *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars; gryuds, šyut, žyžuot*, izņemot gadījumus, ja nākamajā zilbē ir mīkstinātāja skaņa: *čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, žideņš*.

Vārdu un formu pareizrakstība

Šī nodaļa būtībā ir īss latgaliešu rakstu valodas gramatikas kurss. Ieskatīsimies dažās būtiskākajās atšķirībās no 1929. gada noteikumiem, kuri atspoguļoti arī P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicā* 1933. gadā.

1929. gada noteikumos	2007. gada noteikumos
Lietvārds	
Izskaņa <i>-ija</i> (<i>Latvija</i>)	Izskaņa <i>-eja</i> (<i>Latveja</i>) Personvārdos pieļaujama arī izskaņa <i>-ija</i> (<i>Marija, Valerija</i>).
Aiz cietā līdzskaņa vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne <i>-as</i> : <i>golvas, lopas</i> , aiz mīkstinātā (mīkstā) līdzskaņa – galotne <i>-es</i> : <i>vacaines</i> . Pieļautas arī galotnes <i>-is, -ys</i> .	Aiz cietā līdzskaņa vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne <i>-ys</i> : <i>golvyys, lopyys</i> , aiz mīkstinātā (mīkstā) līdzskaņa – galotne <i>-is</i> : <i>dalis, kuojis, vacainis</i> . Pieļaujama arī rakstība ar galotni <i>-as</i> (<i>golvas, lopas</i>).

Darbības vārds

Darbības vārdu ar *-uot* nenoteiksmē (*dūmuot, skoluot*) konjugācija pilnībā sakrīt ar P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicu*, taču jaunais ir tas, ka tiek pieļauts arī variants, proti, arī tagadnes daudzskaitļa 2. personas formas ar *-te* (*dūmojte*), pagātnes formas ar *-ov-* (*skolovu, dūmovu, ratynovu*). Pēdējās 1929. gadā tika pieņemtas, taču P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicā* netika atspoguļotas. 2. un 3. konjugācijas darbības vārdu ar *-eit* (piemēram, *laseit, peļneit*) nenoteiksmē konjugācija arī saskan ar P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicu*, taču pieļaujamas arī paralēlformas: pagātnes formas *peļnieju, peļnieji, peļņēja, peļņējam, peļņējat*; un *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*; nākotnes formas *peļnēs, peļnēsīm, peļnēsīt*, nākotnes formas *lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

Atšķiras arī 2. un 3. konjugācijas darbības vārdu ar *-ēt* (piemēram, *kavēt, redzēt* rakstība:

<i>kavēt, redzēt</i> 1933. gada <i>Pareizraksteības vōrdneicā</i>			
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavēju, redzēju</i>	<i>kavēšu, redzēšu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavēji, redzēji</i>	<i>kavēsi, redzēsi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kavējom, redzējom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzit</i>	<i>kavējot, redzējot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>

<i>kavēt, redzēt</i> 2007. gada noteikumos			
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavieju, redzieju</i>	<i>kaviēšu, redziešu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavieji, redzieji</i>	<i>kaviēsi, redziesi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kaviejom, redziejom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzit</i>	<i>kaviejot, redziejot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>
Pieļaujamas arī pagātnes formas <i>kavēja, kavējam, kavējat</i> , kā arī <i>redzēja, redzējam, redzējat</i> , nākotnes formas <i>kaviēšu, kaviēsi</i> , nākotnes formas <i>redzeišu, redzeisi</i> .			

2007. gada noteikumos ir pieļauts plašāks divdabju lietojums, arī tagadnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-s, -ūte, -ūts*, daudzskaitlī – *-ūši, -ūšys: nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nākotnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-škys, -škūte, -škūts*, daudzskaitlī – *-škūši, -škūšys: veškys, veškūte,*

veškūts, veškūši, veškūšys. Detalizēti izklāstīta arī citu vārdšķiru (vietniekvārdu, skaitļa vārdu, apstākļa vārdu) pareizrakstība.

Laiks rādīs, kā jaunie *Latgāliešu pareizrakstības noteikumi* iesakņosies tautā. Iespējams, ka daži jautājumi vēl būs precizējami.

Anna Stafecka

Valsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis Latgalīšu ortografejis apakškomisejis lēmums

2007. goda 28. septembrī

Par Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumim

Saskaņā ar Ministru kabineta 2000. goda 22. augusta nūsacejumu Nr. 287 “Valsts volūdys centra ekspertu komisejis nūlykums” 1. i 13. punktu Valsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis Latgalīšu ortografejis apakškomiseja nūsprīž:

1. Apstyprnuot i īsaceit vyspuorejai lītuošonai kodificātuos latgalīšu rokstu volūdys normys “Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi”.

2. Saskaņā ar Valsts volūdys lykuma 3. panta catūrtū daļu īsaceit Izgleiteibys i zynuotnis ministrejai īkļaut “Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumus” vyspuorejuos izgleiteibys programuos vuiceibu priķšmata “Latvīšu volūda” standartā, kai ari akademiskūs i profesionalūs studeju programuos “Latvīšu filologeja” i “Baltu filologeja”.

Valsts volūdys centra direktors **A. Timuška**

Valsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis
Latgalīšu ortografejis apakškomisejis prišķsādātuoja
A. Stafecka

Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisijas lēmums

2007. gada 28. septembrī

Par Latgaliešu rakstības noteikumiem

Saskaņā ar Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 287 “Valsts valodas centra ekspertu komisijas nolikums” 1. un 13. punktu Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisija nolemj:

1. Apstiprināt un ieteikt vispārējai lietošanai kodificētās latgaliešu rakstu valodas normas “Latgaliešu rakstības noteikumi”.

2. Saskaņā ar Valsts valodas likuma 3. panta ceturto daļu ieteikt Izglītības un zinātnes ministrijai iekļaut “Latgaliešu rakstības noteikumus” vispārējās izglītības programmās mācību priekšmeta “Latviešu valoda” standartā, kā arī akadēmisko un profesionālo studiju programmās “Latviešu filoloģija” un “Baltu filoloģija”.

Valsts valodas centra direktors **A. Timuška**

Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas
Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisijas priekšsēdētāja
A. Stafecka

Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi

Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu (iz prīšku tekstā – *Nūsacejumi*) mierkis – tyvynuot raksteibu tautys runai, tymā pošā laikā respektējūt jau pastuovūšū raksteibys tradiceju, kurys pamatā ir Latvejis Republikys Izgleiteibys ministrejys 1929. godā apstyprynuotī latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi. Raksteiba pylnveiduota iz latgaliskūs izlūkšņu fonetikys, morfologejis un vīnuošonus pamata, turpynojūt un papyldynojūt Pītera Stroda un Ontuona Breidaka vadeitūs komiseju dorbu un eistynojūt jūs īceris.

Latgalīšu rokstu volūdys fonologiskuos sistemys pamatā ir Juosmuižys, Vuorkovys, Vydsmuižys, Viļānu, Sakstagola, Ūzulainis, Makašānu, Drycānu, Gaigalovys, Bieržu, Tiļžys un Nautrānu izlūkšņu sistema, kurei vyslobuok ir pagluobuse latgaliskajom izlūksnem rakstureiguos pazeimis. Morfologiskūs formu pareizraksteibā jimtys vārā ari cytu latgaliskūs izlūkšņu plašuok izplateituos paruodeibys. Atseviškūs gadejumūs pīļauti paraleli pareizraksteibys normu varianti, kuri *Nūsacejumu* tekstā raksteiti mozuokim burtim.

Latgalīšu personu vuordi, uzvuordi un Latgolys vītu vuordi latgaliskajūs tekstūs rokstomi saskaņā ar itim *Nūsacejumim*.

1. Skanis un burti

1.1. Latgalīšu rokstu volūdā skanis apzeimoj ar burtim *a, ā, b, c, č, d, e, ē, f, g, ģ, h, i, y, ī, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, o, p, r, s, š, t, u, ū, v, z, ž* un burtu savīnuojumim *dz, dž*.

1.2. Ar burtim *a, e, i, y, o, u* apzeimoj eisūs patskaņus *a, e, i, y, o, u: art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

Ar burtim *ā, ē, ī, ū* apzeimoj garūs patskaņus *a, e, i, u*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

Šaurūs i plotūs patskaņus *e, ē* apzeimoj burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

Burts *y* apzeimoj cītū patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

Burts *ē* apzeimoj tikai garū patskani *e*: *ēst, vēļ*.

1.3. Divskaņus roksta ar burtu savīnuojumim *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pīļāunama divskaņa *uo* apzeimuošona ari ar *ō* (*sōļs*).

1.4. Škirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* raksteiba.

Vuorda suokumā roksta *iu*: *Iubuļs, iudiņs, iudris*.

Aiz *g, j, k* roksta *i* voi *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

Aiz *č, r, š, ž* roksta *y* voi *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars; gryuds, šyut, žyžuot, izjamūt gadīņus, kod nuokušajā ziļbē ir meikstynuotuoja skaņa: čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, židenš*.

1.5. Raksteibā atspūguļojams puorskanis lykums, t. i., īpriķšejuos ziļbis patskaņa kvalitati nūsoka nuokušuo ziļbe. Ziļbis kvalitāte mainuos piec nūteiktu lykumu:

a : *e* (*azars – ezereņš, malns – meļneica*)

a : *o* (*acs – ocu, rakt – rokdamš*)

ā : *ie* (*bārzs – bierzeņš, lāns – lieneigs*)

ē : *ie* : *ā* (*ēst – iesšu – āzdams, sēdēt – siedieju – sādādams*)

i : *y* (*likt – lyku, zivs – zylvu*)

y : *i* (*styga – stidzeņa, tylts – tiļtenš*)

o : *a* (*oltors – altareits, smolks – smaļceņš*)

1.6. Izrunā vysi leidzskani ir cīti voi meikstynuoti (meiksti). Meikstūs leidzkaņu burtus *ġ, ķ, ļ, ņ* roksta, kod aiz jūs ir *a, ā, au, o, u, ū, uo*: *kuģa, Ķuzāns, ļaut, ņaudēt, dat. rūtaļom, pļuove, lok. Seiļūs*. Leidzkaņu burtus nameikstynoj, kod aiz jūs ir *e, ē*,

i, ī voi *ei, ie, iu: saule, lēkt, likt, kugis, līkt, neit, lieni, kiula, šliukt*. Meikstūs leidzskauņu burtus roksta, kod aiz jūs ir voi ir bejušys meikstynuotuojis skanis: *atpakaļ, seņ, bruoļs* (bet *bruoli*), *akmiņs* (bet *akmini*), *viļņs* (bet *viļni*), *eņģeļs* (bet *eņģeli*), *ceļt, maļt, suņs, pīkaļņe, Aņce, Jaņcs* i tml.

Leidzskauņu burtus *l* un *n* nameikstynoj jaunuokūs aizjimtūs vuordūs: *kultura, instituts, intelligence, tolerance* i tml.

2. Vuordu un formu pareizraksteiba

2.1. Lītvuords

2.1.1. Lītvuorda izskaņu pareizraksteiba. Latgalīšu rokstu volūdā lītvuordam ir itaidys izskanis: *-aiņs* (*kulaiņs*), *-aine* (*vacaine*), *-aite* (*ziernaite*), *-aklys* (*pynaklys*), *-akla* (*vadakla*), *-aļs* (*takaļs*), *-ale* (*gruobale*), *-āks* (*bārnāks*), *-āns* (*bruolāns*), *-eiba* (*teireiba*), *-eica* (*muoseica*), *-eits* (*bruoleits*), *-eite* (*prīdeite*), *-eja* (*Latveja*), *-eklis* (*adeklis*), *-ekle* (*lutekle*), *-eļs* (*zīmeļs*), *-ele* (*dvēsele*), *-ers* (*Deļvers*), *-iejs* (*vediejs*), *-ieja* (*nesieja*), *-ine* (*meitine*), *-(i)nīks* (*saiminīks, patmaļnīks*), *-(i)neica* (*saimineica, puorneica*), *-ins* (*riekins*), *-iņs* (*iudiņs*), *-iuņs* (*pārkiuņs*), *-iune* (*alkiune*), *-ive* (*jaunive*), *-iņš* (*viļcīņš*), *-īne* (*tuolīne*), *-īts* (*kolupīts*), *-īte* (*latgalīte*), *-yns* (*zūsyns*), *-yuns* (*Rušyuns*), *-yune* (*viersyune*), *-ols* (*vīšols*), *-ola* (*mosola*), *-ova* (*rīškova*), *-ovys* (*rogovys*), *-šona* (*ceļšona*), *-šonus* (*ceļšonus*), *-tivs* (*kuostivs*), *-tive* (*slauktive*), *-tova* (*tierguotova*), *-tuojs* (*skaiteituojs*), *-tuoja* (*skaiteituoja*), *-ucs* (*rupucs*), *-uks* (*vaiņuks*), *-uls* (*cakuls*), *-ule* (*stabule*), *-uļs* (*kukuļs*), *-ums* (*teirums*), *-uojs* (*āduojs*), *-uoja* (*āduoja*), *-uons* (*bazneicuons*), *-uve* (*skotuve*), *-ūls* (*veitūls*), *-ūņs* (*lītūņs*), *-ūne* (*meikstūne*).

Personvuordūs pīļaunama ari izskaņa *-ija* (*Marija, Valerija*).

2.1.2. Nu atgrīziniskūs darbeibys vuordu atvasynuotajūs lītvuordūs storp prīdiekli un sakni roksta *sa*: *apsavieršona, atsavasaluošona, dasarunuošona, īsatīpšona, nūsabeišona,*

pasaruodeišona, puorsaiessõna, sasatikšona, aiz prīdiekļu ar *iz, aiz-* roksta *a* (*aizalīgšona, izarauduošona*). Vuordā lītoj tikai vīnu atgrīziniskū morfemu (*aizaklīgšona, apsarunuošona*).

Pīļanama ari lītvuordu raksteiba ar *za*: *sazatikšona, nūzabeišona*.

2.1.3. Nu 1. konjugacejis darbeibys vuordu, kuru saknis beidzās ar *s* un *z*, ar izskaņu *-šona* atvasynuotūs lītvuordus roksta itai: *nesšona, vesšona, krisšona, lauzšona*.

2.1.4. Lītvuordūs, kuri atvasynuoti nu darbeibys vuordu ar izskaņu *-eit* nanūteiksmē, izskanis *-šona* prīškā rokstoms *-ei-* (*peļneit – peļneišona*), atvasynuojumūs ar *-jums -j-* prīškā roksta *-e-* (*nūsacejums*).

Lītvuordūs, kuri atvasynuoti nu darbeibys vuordu ar izskaņu *-ēt* nanūteiksmē, izskanis *-šona* prīškā rokstoms *-ie-* (*meklēt – mekliešona*), atvasynuojumūs ar *-jums -j-* prīškā roksta *-ie-* (*mekliejums*).

Pīļanama ari raksteiba ar *-ei-* (*meklēt – mekleišona, slavēt – slaveišona*).

2.1.5. Lītvuordu formu pareizraksteiba

2.1.5.1. Pirmuos deklinacejis lītvuordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtni *-s, -ys, -š*: *golds, orkllys, ceļš*. Lītvuordus *viejs, kars* roksta ar *-s*.

2.1.5.2. Ūtruos deklinacejis lītvuordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtni *-s*: *akmiņs, bolūds, dzeļzs, pasauļs, suņs, suoļs* voi golūtni *-is*: *greislis, gruobeklis, kauslis*.

2.1.5.3. Trešuos deklinacejis īpašvuordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtni *-us*: *Jezus Kristus*, dativā – golūtni *-um*: *Jezum Kristum*, lokativā – golūtni *-ū*: *Jezū Kristū*.

2.1.5.4. Catūrtuos deklinacejis lītvuordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtni *-a*: *golva, lopa*. Aiz cītuo leidzskāņa vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne *-ys*: *golvys, lopys*, aiz meikstynuotuo (meikstuo) leidzskāņa – golūtne *-is*: *dalis, kuojis, vacainis*.

Pīļanama ari raksteiba ar golūtni *-as* (*golvas, lopus*).

2.1.5.5. Pīktuos deklinacejis lītvuordu vīnskaitļa nominatīvā roksta golūtni *-e*: *depe, egle, zeme*. Vīnskaitļa genitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir golūtne *-is*: *depis, egļis, zemis*.

Pīļlaunama ari raksteiba ar golūtni -es (depes, egles, zemes).

Vīnskaitļa datīvā roksta golūtni *-ei*: *depei, egļei, zemei*, lokatīvā – golūtni *-ē*: *depē, eglē, zemē*.

2.1.5.6. Sastuos deklinacejis lītvuordu vīnskaitļa nominatīvā roksta golūtni *-s*: *nakts, sirds*.

Vīnskaitļa datīvā rokstoma golūtne *-ei*: *naktei, sirdei*.

2.1.5.7. Vuordus, kuru sakne beidzās ar *b, m, p, v*, daudzskaitļa genitīvā roksta itai: *dūbu, zemu, upu, viervu*.

2.2. Īpašībys vuords

Īpašībys vuordu izskaņu pareizraksteiba. Latgalīšu rokstu volūdā ir itaidys īpašībys vuordu izskanis: *-aids (cytaids), -aida (cytaida), -ains (dūbains), -aina (muolaina), -aine (calaine), -eica (meļneica), -eigs (veseleigs), -eiga (struodeiga), -eims (vāleims), -eima (tuoleima), -ejs (viersejs), -eja (suoleja), -eņš (mozeņš), -eņa (mozeņa), -iņš (muoliņš (pūds)), -ine (kūcine (laiva)), -iņka (moziņka), -iņks (moziņks), -iska (geografiska), -iskys (latgaliskys), -yska (uoryska), -iškys (meļniškys), -yns (eistyns), -ojs (sulojs), -oja (muoloja), -ons (soldons), -ona (slovona), -uots (lopuots), -uota (dyumuota).*

2.3. Skaitļa vuords

2.3.1. Pamata skaitļa vuordu pareizraksteiba: *vīns – vīna, div(i), diveji – divejis, treis, četri – četrys, pīci – pīcys, seši – sešys, septeni – septenis, ostoni – ostonis, deveni – devenis; desmit, četrpadmit, pīcpadmit, sešpadmit, septenpadmit,*

ostonpadsmīt, deveņpadsmīt, četrdesmīt, sešdesmīt, septēdesmīt, ostondesmīt, devedesmit, symts, tyukstūša, miljōns, miljards.

Pīļāunamys ari skaitļa vuordu formys *četrupadsmīt, četrudesmīt.*

2.3.2. Kuortys skaitļa vuordu pareizraksteiba: *pyrmais – pyrmuo, ūtrais – ūtruo // ūtrei, trešais – trešuo, catūrtais – catūrtuo, pīktais – pīktuo, sastais – sastuo, septeitais – septeituo, ostoitais – ostoituo, deveitais – deveituo, dasmytais – dasmytuo, symtais – symtuo, tyukstūšais – tyukstūšuo, miljōnais – miljōnuo, miljardais – miljarduo.*

Lītojamys ari kuortys skaitļa vuordu formys ar nanūteiktū golūtni: *ūtrys – ūtra, trešs – treša, dasmyts, pīcpadsmys, divdesmit pīkts.*

2.4. Vītnīkvuords

2.4.1. Personu vītnīkvuordi: *es, tu, jis – jei, mes, jius, jī – juos.*

2.4.2. Atgrīziniskais vītnīkvuords: *seve // sevi.*

2.4.3. Pīdareibys vītnīkvuordi: *muns – muna, tovs – tova, sovs – sova, munejs – muneja, tovejs – toveja, sovejs – soveja, juo – juos; myusu – myusejais, myusejuo, jiusu – jiusejais, jiusejuo.*

2.4.4. Nūruodomī vītnīkvuordi: *itys – itei, tys – tei, itaids – itaيدا, taidys – taida, šys – šei, šaids – šaيدا. Vītnīkvuordu itys – itei, tys – tei, šys – šei daudzskaitļa dativa formys ir itim – itom, tim – tom, šim – šom.*

2.4.5. Nanūteiktī vītnīkvuordi: *cyts – cyta, kaidys – kaida, kurs – kura.*

2.4.5.1. Škierti roksta nanūteiktūs vītņikvuordus ar *kas* (*kas naviņ, kas nabejs*), *kazyn* (*kazyn kas, kazyn kaidis – kazyn kaida, kazyn kurs – kazyn kura*), *nazyn* (*nazyn kaidis – nazyn kaida, nazyn kas, nazyn kurs – nazyn kura*), *koč* (*koč kaidis – koč kaida, koč kas, koč kurs – koč kura*), *kod* (*kod kaidis – kod kaida, kod kas, kod kurs – kod kura*).

Škierti roksta ari nanūteiktūs vītņikvuordus: *kaidis nakaidis – kaida nakaida, kas nakas, kurs nakurs – kura nakura, kaidis nabejs – kaida nabejs, kurs nabejs – kura nabejs*.

2.4.5.2. Kūpā roksta nanūteiktūs vītņikvuordus ar *naz-*: *nazkurs – nazkura, nazkurais – nazkuro, nazkas, nazkaidis – nazkaida*.

2.4.6. Vaicojamī un attīksmis vītņikvuordi: *kas, kaidis – kaida, kurs – kura*.

2.4.7. Nūteiktī vītņikvuordi: *kotrys – kotra, pats – poša, vyss – vysa*.

2.4.7.1. Škierti roksta nūteiktūs vītņikvuordus *vyss kas, kurs kotrys – kura kotra, taidis pats – taida poša, taidis pat – taida pat, tys pat – tei pat, tys pats – tei poša*.

2.4.7.2. Kūpā roksta nūteiktūs vītņikvuordus ar *sev-*: *sevkurs – sevkura, sevkotrys – sevkotra*.

2.4.8. Nūliguma vītņikvuordus roksta ar *ni-*: *nikas, nikaidis – nikaida, nivīns – nivīna*.

2.4.9. Vītņikvuordu *jis – jei, itys – itei, šys – šei, tys – tei, myusejais – myusejuo, jiusejais – jiusejuo, munejais – munejuo, sovejais – sovejuo, kurais – kuruo, sevkurais – sevkuro, kai ari nūteiktūs vītņikvuordu daudzskaitļa genitiva formys roksta ar -ūs: jūs, itūs, tūs, šūs, myusejūs, jiusejūs, munejūs, sovejūs, kurūs, sevkurūs*.

Pīļunama ari golūtne -ū: *jū, itū, tū, šū, myusejū, jiusejū, munejū, sovejū, kurū, sevkurū.*

2.5. Darbeibys vuords

2.5.1. Nanūteiksme

2.5.1.1. Teišūs darbeibys vuordu nanūteiksmē roksta golūtni -t, pīmāram, *byut, it, runuot*, atgrīziniskūs – golūtni -tīs, pīmāram, *vērītīs, runuotīs, smītīs.*

2.5.1.2. Ar prīdieklim atvasynuotūs darbeibys vuordūs storp prīdiekli un sakni roksta *sa*: *atsagrīzt, nūsapērt, sasasukuot*, aiz prīdiekļu *iz-*, *aiz-* roksta *a* (*izavest, aizaklīgt*).

Pīļunama ari darbeibys vuordu raksteiba ar *za*: *sazavasaluot, pazarunuot.*

Vuordā lītoj tikai vīnu atgrīziniskū morfemu (*aizaklīgt, apsarunuot*).

2.5.1.3. Ūtruos konjugacejis darbeibys vuordu nanūteiksmē roksta izskanis:

-*(yn)uot*: *staiguot, skoluot, dadzynuot*;

-*eit*: *miereit* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*īt* – *mērīt*);

-*ēt*: *gribēt* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*ēt* – *gribēt*).

2.5.1.4. Trešuos konjugacejis darbeibys vuordu nanūteiksmē roksta izskanis:

-*eit*: *gaideit* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*īt* – *gaidīt*),

-*ēt*: *ticēt* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*ēt* – *ticēt*).

2.5.2. Darbeibys vuorda konjugacejis

2.5.2.1. Naregularī darbeibys vuordi

1.	<i>dūmu</i>	<i>īmu</i>	<i>asu</i>
2.	<i>dūd</i>	<i>ej</i>	<i>esi</i>
3.	<i>dūd</i>	<i>īt</i>	<i>ir</i>
1.	<i>dūmam</i>	<i>īmam</i>	<i>asam</i>
2.	<i>dūmat</i>	<i>ejat</i>	<i>asat</i>

Pīļāunamys ari vīnskaitļa 1. personys formys *dūdu, eimu, asmu*, daudzskaitļa 1. personys formys *dūdam, eimam*, daudzskaitļa 2. personys formys *dūdat, eimat, īmat, ejte*.

2.5.2.2. Pyrmuo konjugaceja

2.5.2.2.1. Pyrmuos konjugacejis darbeibys vuordim tagadnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir *-am, -at* (*krist – kreitam, kreitat*).

2.5.2.2.2. Tim darbeibys vuordim, kurim paguotnis 3. persona beidzās ar *-e*, paguotnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir *-em, -et* (*ceļt – cēle – cēlem – cēlet*).

2.5.2.2.3. Tim darbeibys vuordim, kurim paguotnis 3. persona beidzās ar *-a*, paguotnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir *-om, -ot* (*augt – auga – augom – augot*).

2.5.2.2.4. Daļai darbeibys vuordu vīnskaitļa 1. personā mainuos saknis beigu leidzskans: *d : ž* (*vede – vežu*), *t : š* (*mete – mešu*), *s : š* (*nese – nešu*), *c : č* (*sauce – sauču*), *l : ļ* (*cēle – cieļu*).

2.5.2.2.5. Darbeibys vuordim, kurim nanūteiksmis calms beidzās ar *s* (*nest, vest, krist*) voi *z* (*lauzt*), nuokūtnis formuos *s* voi *z* juosagloboj: *nesšu, vesšu, krisšu, lauzšu*, 3. personu – *ness, vess, kriss, lauzs*.

2.5.2.3. Ūtruo konjugaceja

2.5.2.3.1. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-uot, -ynuot*, tagadnē ir *-oj-* (*-ynoj-*), paguotnē – *-uoj-* (*-ynuoj-*), pīmāram, *skoluot – skoloju, skoluoj, dūmuot – dūmoju, dūmuoj, ratynuot – ratynoj – ratynuoj*.

2.5.2.3.2. Darbeibas vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-uot*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtnē
1.	<i>dūmoju</i>	<i>dūmuoj</i>	<i>dūmošu</i>
2.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmoji</i>	<i>dūmoši</i>
3.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmoja</i>	<i>dūmoš</i>

1. *dūmojam*   *dūmuojom*   *dūmuosim*

2. *dūmojat*   *dūmuojot*   *dūmuosīt*

Pīļāunamys ari tagadnis daudzskaitļa 2. personys formys ar *-te* (*dūmojte*), paguotnis formys ar *-ov-* (*skolovu, dūmovu, ratynovu*).

2.5.2.3.3. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-eit*, ir itaidys personu formys:

Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
----------------	-----------------	-----------------

1. <i>peļneju</i>	<i>peļneju</i>	<i>peļneišu</i>
-------------------	----------------	-----------------

2. <i>peļnej</i>	<i>peļneji</i>	<i>peļneisi</i>
------------------	----------------	-----------------

3. <i>peļnej</i>	<i>peļneja</i>	<i>peļneis</i>
------------------	----------------	----------------

1. <i>peļnejam</i>	<i>peļnejom</i>	<i>peļneisim</i>
--------------------	-----------------	------------------

2. <i>peļnejat</i>	<i>peļnejot</i>	<i>peļneisit</i>
--------------------	-----------------	------------------

Pīļāunamys ari paguotnis formys *peļnieju, peļnieji, peļnēja, peļņejam, peļņejat*; nuokūtne formys *peļnēs, peļņēsīm, peļņēsīt*.

2.5.2.3.4. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-ēt*, ir itaidys personu formys:

Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
----------------	-----------------	-----------------

1. <i>kaveju</i>	<i>kavieju</i>	<i>kaviešu</i>
------------------	----------------	----------------

2. <i>kavej</i>	<i>kavieji</i>	<i>kaviesi</i>
-----------------	----------------	----------------

3. <i>kavej</i>	<i>kavēja</i>	<i>kavēs</i>
-----------------	---------------	--------------

1. <i>kavejam</i>	<i>kaviejom</i>	<i>kavēsīm</i>
-------------------	-----------------	----------------

2. <i>kavejat</i>	<i>kaviejot</i>	<i>kavēsīt</i>
-------------------	-----------------	----------------

Pīļāunamys ari paguotnis formys *kavēja, kavējam, kavējat*; nuokūtne formys: *kaveišu, kaveisi*.

2.5.2.3.5. Ūtruos konjugacejis darbeibys vuordim tagadnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtne ir *-am, -at* (*staiguot – staigojam, staigojat*).

2.5.2.4. Trešuo konjugaceja

2.5.2.4.1. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-eit*, ir itaidys personu formys:

Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
----------------	-----------------	-----------------

1. <i>losu</i>	<i>laseju</i>	<i>laseišu</i>
----------------	---------------	----------------

2. <i>losi</i>	<i>laseji</i>	<i>laseisi</i>
----------------	---------------	----------------

3. <i>losa</i>	<i>laseja</i>	<i>laseis</i>
----------------	---------------	---------------

1. <i>losom</i>	<i>lasejom</i>	<i>laseisim</i>
2. <i>losot</i>	<i>lasejot</i>	<i>laseisit</i>

Pīļāunamys ari paguotnis formys *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*; nuokūtnis formys *lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

2.5.2.4.2. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-ēt*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtnē
1.	<i>radzu</i>	<i>redzieju</i>	<i>redziešu</i>
2.	<i>redzi</i>	<i>redzieji</i>	<i>redziesi</i>
3.	<i>redz</i>	<i>redzēja</i>	<i>redzēs</i>
1.	<i>redzim</i>	<i>redziejom</i>	<i>redzēsīm</i>
2.	<i>redzit</i>	<i>redziejot</i>	<i>redzēsīt</i>

Pīļāunamys ari paguotnis formys *redzēja, redzējam, redzējat*; nuokūtnis formys *redzeišu, redzeisi*.

2.5.2.4.3. Darbeibys vuordim *muocēt, derēt, tecēt* tagadnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir *-am, -at* (*muokam, muokat*), paguotnis daudzskaitļa 1. un 2. personā ir *-iejom, -iejot* (*muociejom, deriejom, teciejom*).

2.5.2.4.4. Ūtruos i trešuos konjugacejis darbeibys vuordim paguotnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir *-om, -ot* (*skoluojom, skoluojot; rakstejom, rakstejot*).

2.5.2.4.5. Vysu darbeibys vuordu nuokūtnis daudzskaitļa 1. un 2. persona beidzās ar *-sim, -sit* (*nessim, nessit; mozguosim, mozguosit; raksteisim, raksteisit*).

2.5.3. Atgrīziniskī darbeibys vuordi

Vysim bezprīdiekļa atgrīziniskajim darbeibys vuordim eistineibys izteiksmē vīnkuoršajā tagadnē, paguotnē i nuokūtnē vīnskaitļa 1. personā roksta golūtni *-ūs*, 2. personā – golūtni *-īs*. 3. personā i daudzskaitļa 1. i 2. personā golūtnis atsašķir: *-ās, -amēs, -atēs* (tag. *nasās, nasamēs, nasatēs*); *-uos, -omēs, -otēs* (tag. *losuos, losomēs, losotēs*; pag. *vuicejuos, vuicejomēs, vuicejotēs*); *-īs, -imēs, -itēs* (tag. *turīs, turimēs, turitēs*, nuok. *ruodeisīs, ruodeisimēs, ruodeisitēs*); *-ēs, -emēs, -etēs* (pag. *vērēs, vēremēs, vēretēs*).

2.5.4. Pavielis izteiksme

Pavielis izteiksmis daudzskaitļa 2. personā ir golūtne *-it, -itēs: nesit!, vuicitēs!* Paralelās formys ir darbeibys vuordam *īt: ejte!, ejit!*

Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-ēt, -uot* un *-ynuot*, daudzskaitļa 2. personā pīļāunamys formys ar *-te: kavejte!, skolojte!, mozgojte!, mūdynojte!*

2.5.5. Vieliejuma izteiksme

2.5.5.1. Vieliejuma izteiksmē vysuos personuos teišajim darbeibys vuordim ir golūtne *-tu, pīmāram, īt – ītu, runuot – runuotu*, atgrīziniskajim – golūtne *-tūs, pīmāram, suoktīs – suoktūs, runuotīs – runuotūs*.

Pīļāunamys ari vieliejuma izteiksmis formys ar atšķireigom golūtnem kotrai personai: *es ītum, tu ītim, jis, jei ītu, mes ītumem, jius ītumet, jī, juos ītu*.

2.5.5.2. Vieliejuma izteiksmis pareizraksteibā juoīvāroj puorskanis lykums: *ēde-āstu, redzēt-radzātu, revēt-ravātu*.

2.5.6. Atstuostejuma izteiksme

2.5.6.1. Atstuostejuma izteiksmis vīnkuoršuos tagadnis formys beidzās ar *-ūt, -ūtīs: asūt, mozgojūtīs*.

Atstuostejuma izteiksmē tagadnē lītojami ari tagadnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys: ass, asūte, asūts, asūši, asūšys; soks, sokūte, sokūts, sokūši, sokūšys*.

2.5.6.2. Atstuostejuma izteiksmis vīnkuoršuos nuokūtnis formys beidzās ar *-šūt, -šūtīs, pīmāram, nessūt, mozguošūtīs*.

Atstuostejuma izteiksmē nuokūtnē lītojami ari nuokūtnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts, -škūši, -škūškys: neškys, neškūte, neškūts, neškūši, neškūšys; ceļškys, ceļškūte, ceļškūts, ceļškūši, ceļškūšys, laužkys, laužkūte, laužkūts, laužkūši, laužkūšys*.

2.5.7. Supins

Supina formys roksta ar *-tu*, *-tūs*, pīmāram, (*īsim*) *āstu*, (*skrīsim*) *mauduotūs*.

2.5.8. Divdabs

2.5.8.1. Aktivī divdabi

2.5.8.1.1. Tagadnis aktivajim lūkomajim divdabim vīnskaitļa nominatīvā ir izskanis *-ūšs*, *-ūša*, *-ūšais*, *-ūšuo* (*dylstūšs*, *dylstūša*, *dylstūšais*, *dylstūšuo*).

2.5.8.1.2. Paguotnis aktivajim lūkomajim divdabim vīnskaitļa nominatīvā ir golūtne *-s* un izskanis *-use*, *-ušais*, *-ušuo* (*peļņejs*, *peļņejuse*, *peļņejušais*, *peļņejušuo*).

Divdabim, kuri atvasynuoti nu darbeibys vuordu ar *-eit* nanūteiksmē, golūtne vai izskanis prīškā roksta *-ej-* (*lasejs*, *lasejuse*, *lasejušais*, *lasejušuo*). Divdabim, kuri atvasynuoti nu darbeibys vuordu ar *-ēt* nanūteiksmē, golūtne vai izskanis prīškā roksta *-iej-* (*pīredziejs*, *pīredziejuse*, *pīredziejušais*, *pīredziejušuo*).

2.5.8.2. Pasivī divdabi

2.5.8.2.1. Tagadnes pasivajim lūkomajim divdabim ir izskanis *-ams*, *-ama*, *-amais*, *-amuo*, *-oms*, *-oma*, *-omais*, *-omuo*. Divdabim, kuri darynuoti nu darbeibys vuordu, kam daudzskaitļa 1. personā ir golūtne *-am* vai *-im*, vīnskaitļa nominatīvā ir izskanis *-ams*, *-ama*, *-amais*, *-amuo* (*nasams*, *nasama*, *nasamais*, *nasamuo*, *radzams*, *radzama*, *radzamais*, *radzamuo*), divdabim, kuri darynuoti nu darbeibys vuordu, kam daudzskaitļa 1. personā ir golūtne *-om*, vīnskaitļa nominatīvā ir izskanis *-oms*, *-oma*, *-omais*, *-omuo* (*gaidoms*, *gaidoma*, *gaidomais*, *gaidomuo*).

2.5.8.2.2. Paguotnis pasivajim lūkomajim divdabim ir izskanis: *-ts*, *-ta*, *-tais*, *-tuo* (*dūts*, *dūta*, *dūtais*, *dūtuo*).

Ka darbeibys vuordam, nu kura atvasynuots divdabs, paguotnē golūtne prīškā ir *z* (*lauze*), paguotnis pasivūs lūkomūs

divdabu izskanis *-ts, -ta* priškā roksta *z* (*lauzts*), ka darbeibys vuordam paguotnē ir *s, d, t* (*plēse, gryude, syta*), izskanis *-ts, -ta* priškā roksta *s* (*plāsts, gryusts, systs*).

Paguotnis pasivūs lūkomūs divdabu pareizraksteibā juoivāroj puorskanis lykums (*ēde-āsts, dzēse-dzāsts, redzēja-radzāts, revēja-ravāts*).

2.5.8.3. Daleji lūkomī divdabi

2.5.8.3.1. Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu izskanis rokstomys itai: *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* (*dareidams, dareidama, dareidami, dareidamys, dareidamīs, dareidamuos*); *-s, -ūte, -ūts, -ūši, -ūšys* (*nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*).

Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu izskaņu *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* priškā rokstoms *z*, ka paguotnē golūtnis priškā ir *d, t, z* (*ēst – ēde, āzdams, krist – kryta, kryzdams, lauzt – lauze, lauzdams*). Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu izskaņu *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* priškā rokstoms *s*, ka paguotnē golūtnis priškā ir *s* (*dzēst – dzēse, dzāsdams*).

Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu pareizraksteibā juoivāroj puorskanis lykums: *ēde-āzdams, dzēse-dzāsdams, redzēt-radzādams, revēt-ravādams*.

2.5.8.3.2. Lītojami ari tagadnis aktivī daleji lūkamī divdabi ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys*: *nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nuokūtnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts, -škūši, -škūšys*: *veškys, veškūte, veškūts, veškūši, veškūšys*.

2.6. Lūkomūs vuordu nūteiktūs formu pareizraksteiba

2.6.1. Īpašebys vuordu, kuortys skaitļa vuordu, vītnīkvuordu i divdabu veirīšu dzimtis vīnskaitļa nominativa golūtne ir *-ais*:

lobais, pyrmais, munejais, kurais, plaukstūšais, paguojušais, nasamais, rokstomais, caltais, sīvīšu dzimtis vīnskaitļa nominatīva golūtne ir -uo: lobuo, pyrmuo, munejuo, kuruo, plaukstūšuo, paguojušuo, nasamuo, rokstomuo, caltuo.

2.6.2. Veirīšu i sīvīšu dzimtis īpašībys vuordam, kuortys skaitļa vuordam, vītnīkvuordam i divdabam daudzskaitļa genitīva golūtne ir -ūs: *lobūs, pyrmūs, munejūs, kurūs, plaukstūšūs, paguojušūs, nasamūs, rokstomūs, caltūs, kurūs.* Ar -ūs roksta ari vītnīkvuordu daudzskaitļa genitīva formys: *jūs, itūs, tūs, šūs.*

Pīļanama ari golūtne -ū: *lobū, pyrmū, munejū, kurū, plaukstūšū, paguojušū, nasamū, rokstomū, caltū; jū, itū, tū, šū.*

2.6.3. Vīnskaitļa datīvā, lokatīvā, daudzskaitļa datīvā, instrumentālī i lokatīvā nūteiktū golūtni roksta ar paplašynojuumu -aj-: *lobajam, pyrmajam, lobajai, pyrmajai, lobajā, pyrmajā, lobajim, pyrmajim, lobajom, pyrmajom, lobajūs, pyrmajūs, lobajuos, pyrmajuos.*

2.6.4. Veirīšu dzimtis daudzskaitļa datīva i instrumentāļa golūtne ir -im, sīvīšu dzimtis -om: *boltajim – boltajom, vacajim – vacajom, munejim – munejom.*

2.7. Apstuokļa vuords

2.7.1. Nu īpašībys vuordu darynuotus apstuokļa vuordus roksta itai: *lobs – labi, lāns – lieni, vāls – vieli; gauds – gauži, sovaids – sovaiži, drūss – drūši, gleits – gleiši, dreizs – dreizi, augsts – augši; lāts – lieši, rats – reši, smolks – smaļči, zams – zemli.*

Lītojamys ari apstuokļa vuordu formys ar -ai (*vālai, lātai, ratai, smolkai, zamai*).

2.7.2. Ar *ŋ* roksta apstuokļa vuordus *seņ, naseņ, šudiņ, rudiņ, svīdiņ, skrītiņ, rautiņ, pyrmūdiņ, ūtardiņ, trešdiņ, catūrtdiņ, pīktdiņ, sastdiņ, svātdiņ*, ar *n*: *augšan, eistyn, kluotyn, nūstyn, otkon, slapyn*.

2.7.3. Apstuokļa vuordu *vēļ* roksta ar garu *e*.

2.7.4. *Kūpā* roksta apstuokļa vuordus ar
aiz-: *aizkuo, aiztuo*;
deļ-: *deļkuo, deļtuo*;
naz-: *nazcik, nazkai, nazkod, nazkur*;
pa-: *paceļu, pamosam, papylnam*;
par-: *parkū, partū*.

2.7.5. *Škierti* roksta apstuokļa vuordus ar
naviņ: *cik naviņ, kai naviņ, kod naviņ, kur naviņ*;
nabejs: *cik nabejs, kai nabejs, kod nabejs, kur nabejs*;
koč: *koč cik, koč kai, koč kod, koč kur*;
kod: *kod cik, kod kai, kod kod, kod kur*.
Škierti roksta arī apstuokļa vuordus *kai nakai, kur nakur, kur nabejs, kod nabejs, kod nakod, škārs garum*.

2.7.6. Vītys nūzeimē lītuotu apstuokļa vuordu *pa prīšku* roksta *škierti*, laika nūzeimē – *kūpā*, t. i., *paprišku*.

2.8. Prīvuordi

Ar eisu patskani roksta prīvuordus *deļ, nu, pi*. Prīvuordus *da, iz* lītoj bez īrubežojuma.

Prīvuordus *aiz, deļ, par* kūpā ar vītnīkvuordu roksta *škierti*: *aiz kuo (aiz tuo), deļ kuo (deļ tuo), par kū (par tū)*.

2.9. Saikli

Škierti rokstomi salyktī saikli *deļtuo ka, partū ka, kai – tai, ni – ni, kū – tū*.

Savīnuojuma saiklis *i*, kurs radīs nu vacuokys formys **ir*, lītojams bez īrūbežuojuma.

2.10. Partikulys

Bīžuok lītojamos partikulys roksta itai: *koč, kod, viņ, naviņ, kazyn, nazyn*.

Apstyprynuojuma partikula ir *nui*, nūlīguma – *nā*.

Latgaliešu pareizrakstības noteikumi

Latgaliešu pareizrakstības noteikumu (turpmāk tekstā – *Noteikumi*) mērķis – tuvināt latgaliešu rakstību tautā runātajai valodai, vienlaikus respektējot jau pastāvošo rakstības tradīciju, kā pamatā ir Latvijas Republikas Izglītības ministrijas 1929. gadā apstiprinātie latgaliešu pareizrakstības noteikumi. Rakstība ir pilnveidota uz Latgales izlokšņu fonētikas un morfoloģijas, kā arī konvencijas pamata, turpinot un papildinot Pētera Stroda un Antona Breidaka vadīto komisiju darbu un īstenojot to ieceres.

Latgaliešu rakstu valodas fonoloģiskās sistēmas pamatā ir Aizkalnes, Vārkavas, Galēnu, Viļānu, Sakstagala, Ozolaines, Makašēnu, Dricānu, Gaigalavas, Bērzpils, Tilžas un Nautrēnu izlokšņu sistēma, kura ir vislabāk saglabājusi latgaliskajām izlokšnēm raksturīgās pazīmes. Morfoloģisko formu pareizrakstībā ņemtas vērā arī citu Latgales izlokšņu plašāk izplatītās parādības. Atsevišķos gadījumos pieļauti normu paralēli varianti, kuri *Noteikumu* tekstā rakstīti mazākiem burtiem.

Latgaliešu personvārdi, uzvārdi un Latgales vietvārdi latgaliskajos tekstos rakstāmi saskaņā ar šiem *Noteikumiem*.

1. Skaņas un burti

1.1. Latgaliešu rakstu valodā skaņas apzīmē ar burtiem *a, ā, b, c, č, d, e, ē, f, g, ģ, h, i, y, ī, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, o, p, r, s, š, t, u, ū, v, z, ž* un burtu savienojumiem *dz, dž*.

1.2. Ar burtiem *a, e, i, y, o, u* apzīmē īsos patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

Ar burtiem *ā, ē, ī, ū* apzīmē garos patskaņus *a, e, i, u*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

Šauros un platos patskaņus *e, ē* apzīmē burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

Burts *y* apzīmē cieto patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

Burts *ē* apzīmē tikai garo patskani *e*: *ēst, vēļ*.

1.3. Divskaņus raksta ar burtu savienojumiem *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pieļaujama divskaņa *uo* apzīmēšana arī ar *ō* (*sōļs*).

1.4. Šķirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* rakstība.

Vārda sākumā raksta *iu*: *lubuļs, iudiņs, iudris*.

Aiz *g, j, k* raksta *i* vai *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

Aiz *č, r, š, ž* raksta *y* vai *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars, gryuds, šyut, žyuzuot, izņemot gadījumus, kad nākamajā zilbē ir palatāla (mīksta) skaņa: čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, židenš*.

1.5. Rakstībā atspoguļojama pārskaņa, saskaņā ar kuru iepriekšējās zilbes patskaņa kvalitāti nosaka nākamā zilbe. Zilbes kvalitāte mainās atbilstoši noteiktiem likumiem:

a : e (*azars – ezereņš, malns – meļneica*)

a : o (*acs – ocu, rakt – rokdamš*)

ā : ie (*bārzs – bierzeņš, lāns – lieneigs*)

ē : ie : ā (*ēst – iesšu – āzdams, sēdēt – siedieju – sādādams*)

i : y (*likt – lyku, zivs – zyvu*)

y : i (*styga – stidzeņa, tylts – tiļteņš*)

o : a (*oltors – altareits, smolks – smaļceņš*)

1.6. Izrunā visi līdzskaņi ir cieti vai mīkstināti (mīksti). Mīksto līdzskaņu burtus *ġ, ķ, ļ, ņ* raksta, kad aiz tiem ir *a, ā, au,*

o, u, ū, uo: kuģa, Ķuzāns, ļaut, ņaudēt, dat. rūtaļom, pļuove, lok. Seiļūs. Līdzskaņu burtus nemīkstina, kad aiz tiem ir *e, ē, i, ī* vai *ei, ie, iu: saule, lēkt, likt, kugis, līkt, neit, lieni, kiula, šliukt.* Mīksto līdzskaņu burtus raksta, kad aiz tiem ir vai vēsturiski ir bijušas mīkstinātājas skaņas: *atpakaļ, seņ, bruoļs* (bet *bruoli*), *akmiņs* (bet *akmini*), *viļņs* (bet *viļni*), *eņģeļs* (bet *eņģeli*), *ceļt, maļt, suņs, pīkaļne, Aņce, Jaņcs* un tml.

Līdzskaņu burtus *l* un *n* nemīkstina jaunākas cilmes svešvārdos: *kultura, instituts, intelligence, tolerance* u. tml.

2. Vārdu un formu pareizrakstība

2.1. Lietvārds

2.1.1. Lietvārdu izskaņu pareizrakstība. Latgaliešu rakstu valodā ir šādas izskaņas: *-aiņš* (*kulaiņš*), *-aine* (*vacaine*), *-aite* (*ziernaite*), *-aklys* (*pynaklys*), *-akla* (*vadakla*), *-aļs* (*takaļs*), *-ale* (*gruobale*), *-āks* (*bārnāks*), *-āns* (*bruolāns*), *-eiba* (*teireiba*), *-eica* (*muoseica*), *-eits* (*bruolets*), *-eite* (*prīdeite*), *-eja* (*Latveja*), *-eklis* (*adeklis*), *-ekle* (*lutekle*), *-eļs* (*zīmeļs*), *-ele* (*dvēsele*), *-ers* (*Deļvers*), *-iejs* (*vediejs*), *-ieja* (*nesieja*), *-ine* (*meitine*), *-(i)nīks* (*saiminīks, patmaļnīks*), *-(i)neica* (*saimineica, puorneica*), *-ins* (*riekins*), *-iņš* (*iudiņš*), *-iuņš* (*pārkiuņš*), *-iune* (*alkiune*), *-ive* (*jaunive*), *-iņš* (*viļcīņš*), *-īne* (*tuolīne*), *-īts* (*kolupīts*), *-īte* (*latgalīte*), *-yns* (*zūsyns*), *-yuns* (*Rušyuns*), *-yune* (*viersyune*), *-ols* (*vīšols*), *-ola* (*mosola*), *-ova* (*rīškova*), *-ovys* (*rogovys*), *-šona* (*ceļšona*), *-šonus* (*ceļšonus*), *-tivs* (*kuostivs*), *-tive* (*slauktive*), *-tova* (*tierguotova*), *-tuojs* (*skaiteituojs*), *-tuoja* (*skaiteituoja*), *-ucs* (*rupucs*), *-uks* (*vaiņuks*), *-uls* (*cakuls*), *-ule* (*stabule*), *-uļs* (*kukuļs*), *-ums* (*teirums*), *-uojs* (*āduojs*), *-uoja* (*āduoja*), *-uons* (*bazneicuons*), *-uve* (*skotuve*), *-ūls* (*veitūls*), *-ūņš* (*lītūņš*), *-ūne* (*meikstūne*).

Personvārdos pieļaujama izskaņa *-ija* (*Marija, Valerija*).

2.1.2. No atgriezeniskajiem darbības vārdiem atvasinātajos lietvārdos starp piedēkli un sakni raksta *sa*: *apsavieršona, atsavasaluošona, dasarunuošona, īsatīpšona, nūsabeišona, pasaruodeišona, puorsaiessšona, sasatikšona*, aiz piedēkļiem *iz-*, *aiz-* raksta *a* (*aizalīgšona, izarauđušona*). Vārdā lieto tikai vienu atgriezenisko morfēmu (*aizaklīgšona, apsarunuošona*).

Pieļaujama arī lietvārdu rakstība ar *za*: *sazatikšona, nūzabeišona*.

2.1.3. No 1. konjugācijas darbības vārdiem darinātajos lietvārdos ar *s* vai *z* saknes beigās izskaņas *-šona* priekšā *s* vai *z* saglabājami: *nesšona, vesšona, krisšona, lauzšona*.

2.1.4. Lietvārdos, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-eit* nenoteiksmē, izskaņas *-šona* priekšā rakstāms *-ei-* (*peļneit – peļneišona*), atvasinājumos ar *-jums -j-* priekšā raksta *-e-* (*nūsacejums*).

Lietvārdos, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-ēt* nenoteiksmē, izskaņas *-šona* priekšā rakstāms *-ie-* (*meklēt – mekliešona*), atvasinājumos ar *-jums -j-* priekšā raksta *-ie-* (*mekliejums*).

Pieļaujama arī rakstība ar *-ei-* (*meklēt – mekleišona, slavēt – slaveišona*).

2.1.5. Lietvārdu formu pareizrakstība

2.1.5.1. Pirmās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-s*, *-ys*, *-š*: *goldš, orklyš, ceļš*. Lietvārdus *viejš, kars* raksta ar *-s*.

2.1.5.2. Otrās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-s*: *akmiņš, bolūds, dzeļzs, pasauļš, suņš, suoļš* vai galotni *-is*: *greisliš, gruobekliš, kausliš*.

2.1.5.3. Trešās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-us*: *Jezus Kristus*, datīvā – galotni *-um*: *Jezum Kristum*, lokatīvā – galotni *-ū*: *Jezū Kristū*.

2.1.5.4. Ceturtās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-a*: *golva, lopa*. Aiz cietā līdzskaņa

vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne *-ys*: *golvys, lopys*, aiz mīkstinātā (mīkstā) līdzskaņa – galotne *-is*: *dalis, kuojis, vaccainis*.

Pieļaujama arī rakstība ar galotni -as (golvas, lopus).

2.1.5.5. Piektās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-e*: *depe, egle, zeme*. Vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne *-is*: *depis, eglis, zemis*.

Pieļaujama arī rakstība ar galotni -es (depes, egles, zemes).

Vienskaitļa datīvā rakstāma galotne *-ei*: *depei, eglei, zemei*, lokatīvā – galotne *-ē*: *depē, eglē, zemē*.

2.1.5.6. Sestās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-s*: *nakts, sirds*.

Vienskaitļa datīvā rakstāma galotne *-ei*: *naktei, sirdei*.

2.1.5.7. Vārdus, kuru sakne beidzas ar *b, m, p, v*, daudzskaitļa ģenitīvā raksta šādi: *dūbu, zemu, upu, viervu*.

2.2. Īpašības vārds

Īpašības vārdu izskaņu pareizrakstība. Latgaliešu rakstu valodā ir šādas īpašības vārdu izskaņas: *-aids (cytaids), -aida (cytaida), -ains (dūbains), -aina (muolaina), -aine (calaine), -eica (meļneica), -eigs (veseleigs), -eiga (struodeiga), -eims (vāleims), -eima (tuoleima), -ejs (viersejs), -eja (suoleja), -eņš (mozeņš), -eņa (mozeņa), -iņš (muoliņš (pūds)), -ine (kūcine (laiva)), -iņka (moziņka), -iņks (moziņks), -iska (ģeografiska), -iskys (latgaliskys), -yska (uoryska), -iškys (meļniškys), -yns (eistyns), -ojs (sulojis), -oja (muoloja), -ons (soldons), -ona (slovona), -uots (lopuots), -uota (dyumuota)*.

2.3. Skaitļa vārds

2.3.1. Pamata skaitļa vārdu pareizrakstība: *vīns – vīna, div(i), diveji – divejis, treis, četri – četrys, pīci – pīcys, seši – sešys, septeni – septenis, ostoni – ostonis, deveni – devenis*;

desmit, četrpadsmit, pīcpadsmit, sešpadsmit, septiņpadsmit, ostoņpadsmit, deviņpadsmit, četrdesmit, sešdesmit, septiņdesmit, ostoņdesmit, deviņdesmit, simts, tyukstūša, miljons, miljards.

Pieļaujamas arī skaitļa vārdu formas *četrupadsmit, četrušdesmit.*

2.3.2. Kārtas skaitļa vārdu pareizrakstība: *pirmais – pirmuo, ūtrais – ūtruo // ūtrei, trešais – trešuo, catūrtais – catūrtuo, pīktais – pīktuo, sastais – sastuo, septeitais – septeituo, ostoitais – ostoituo, deveitais – deveituo, dasmytais – dasmytuo, symtais – symtuo, tyukstūšais – tyukstūšuo, miljonais – miljonuo, miljardais – miljarduo.*

Lietošanas arī kārtas skaitļa vārdu formas ar nenoteikto galotni: *ūtrys – ūtra, trešs – treša, dasmyts, pīcpadsmyts, dīvdesmit pīkts.*

2.4. Vietniekvārds

2.4.1. Personu vietniekvārdi: *es, tu, jis – jei, mes, jius, jī – juos.*

2.4.2. Atgriezeniskais vietniekvārds: *seve // sevi.*

2.4.3. Piederības vietniekvārdi: *muns – muna, tovs – tova, sovs – sova, munejs – muneja, tovejs – toveja, sovejs – soveja, juo – juos; myusu – myusejais, myusejuo, jiusu – jiusejais, jiusejuo.*

2.4.4. Norādāmie vietniekvārdi: *itys – itei, tys – tei, itaids – itaida, taidis – taida, šys – šei, šaids – šaida.* Vietniekvārdu *itys – itei, tys – tei, šys – šei* daudzskaitļa datīva formas ir: *itim – itom, tim – tom, šim – šom.*

2.4.5. Nenoteiktie vietniekvārdi: *cyts – cyta, kaidis – kaida, kurs – kura.*

2.4.5.1. Šķirti raksta nenoteiktos vietniekvārdus ar *kas* (*kas naviņ, kas nabejs*), *kazyn* (*kazyn kas, kazyn kaidis – kazyn kaida, kazyn kurs – kazyn kura*), *nazyn* (*nazyn kaidis – nazyn kaida, nazyn kas, nazyn kurs – nazyn kura*), *koč* (*koč kaidis – koč kaida, koč kas, koč kurs – koč kura*), *kod* (*kod kaidis – kod kaida, kod kas, kod kurs – kod kura*).

Šķirti raksta arī nenoteiktos vietniekvārdus *kaidis nakaidis – kaida nakaida, kas nakas, kurs nakurs – kura nakura, kaidis nabejs – kaida nabejs, kurs nabejs – kura nabejs*.

2.4.5.2. Kopā raksta nenoteiktos vietniekvārdus ar *naz-*: *nazkurs – nazkura, nazkurais – nazkuruo, nazkas, nazkaidis – nazkaida*.

2.4.6. Jautājamie un attieksmes vietniekvārdi: *kas, kaidis – kaida, kurs – kura*.

2.4.7. Noteiktie vietniekvārdi: *kotrys – kotra, pats – poša, vyss – vysi*.

2.4.7.1. Šķirti raksta nenoteiktos vietniekvārdus *vyss kas, kurs kotrys – kura kotra, taidis pats – taida poša, taidis pat – taida pat, tys pat – tei pat, tys pats – tei poša*.

2.4.7.2. Kopā raksta noteiktos vietniekvārdus ar *sev-*: *sevkurs – sevkura, sevkotrys – sevkotra*.

2.4.8. Nolieguma vietniekvārdus raksta ar *ni-*: *nikas, nikaidis – nikaida, nivīns – nivīna*.

2.4.9. Vietniekvārdu *jis – jei, itys – itei, šys – šei, tys – tei, myusejais – myusejuo, jiusejais – jiusejuo, munejais – munejuo, sovejais – sovejuo, kurais – kuruo, sevkurais – sevkuruo*, kā arī noteikto vietniekvārdu daudzskaitļa ģenitīva formas raksta ar galotni *-ūs*: *jūs, itūs, tūs, šūs, myusejūs, jiusejūs, munejūs, sovejūs, kurūs, sevkurūs*.

Pieļaujama arī galotne *-ū*: *jū, itū, tū, šū, myusejū, jiusejū, munejū, sovejū, kurū, sevkurū*.

2.5. Darbības vārds

2.5.1. Nenoteiksme

2.5.1.1. Tiešo darbības vārdu nenoteiksmē raksta galotni *-t*, piemēram, *byut, īt, runuot*, atgriezenisko – galotni *-tīs*, piemāram, *vērtīs, runuotīs, smītīs*.

2.5.1.2. Ar priedēkļiem atvasinātajos darbības vārdos starp priedēkli un sakni raksta *sa*: *atsagrīzt, nūsapērt, sasasukuot*, aiz priedēkļiem *iz-*, *aiz-* raksta *a* (*izavest, aizaklīgt*).

Pieļaujama arī darbības vārdu rakstība ar *za*: *sazavasaluot, pazarunuot*.

Vārdā lieto tikai vienu atgriezenisko morfēmu (*aizaklīgt, apsarunuot*).

2.5.1.3. Otrās konjugācijas darbības vārdu nenoteiksmē raksta izskaņas:

-(yn)uot: staiguot, skoluot, dadzynuot;

-eit: miereit (latviešu literārajā valodā atbilst *-īt – mērīt*);

-ēt: gribēt (latviešu literārajā valodā atbilst *-ēt – gribēt*).

2.5.1.4. Trešās konjugācijas darbības vārdu nenoteiksmē raksta izskaņas:

-eit: gaideit (latviešu literārajā valodā atbilst *-īt – gaidīt*),

-ēt: ticēt (latviešu literārajā valodā atbilst *-ēt – ticēt*).

2.5.2. Konjugācijas

2.5.2.1. Neregulārie darbības vārdi

1.	<i>dūmu</i>	<i>īmu</i>	<i>asu</i>
2.	<i>dūd</i>	<i>ej</i>	<i>esi</i>
3.	<i>dūd</i>	<i>īt</i>	<i>ir</i>
1.	<i>dūmam</i>	<i>īmam</i>	<i>asam</i>
2.	<i>dūmat</i>	<i>ejat</i>	<i>asat</i>

Pieļaujamas arī vienskaitļa 1. personas formas *dūdu, eimu, asmu*, daudzskaitļa 1. personas formas *dūdam, eimam*, daudzskaitļa 2. personas formas *dūdat, eimat, īmat, ejte*.

2.5.2.2. Pirmā konjugācija

2.5.2.2.1. Pirmās konjugācijas darbības vārdiem tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-am, -at* (*krist – kreitam, kreitat*).

2.5.2.2.2. Tiem darbībys vārdiem, kuriem pagātnes 3. persona beidzas ar *-e*, pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-em, -et* (*ceļt – cēle – cēlem – cēlet*).

2.5.2.2.3. Tiem darbībys vārdiem, kuriem pagātnes 3. persona beidzas ar *-a*, pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-om, -ot* (*augt – auga – augom – augot*).

2.5.2.2.4. Daļai darbības vārdu vienskaitļa 1. personā mainās saknes beigu līdzskanis: *d : ž* (*vede – vežu*), *t : š* (*mete – mešu*), *s : š* (*nese – nešu*), *c : č* (*sauce – sauču*), *l : ļ* (*cēle – cieļu*).

2.5.2.2.5. Darbības vārdiem, kuriem nenoteiksmes celms beidzas ar *s* (*nest, vest, krist*), *z* (*lauzt*), nākotnes formās *s* vai *z* saglabājams: *nessu, vessu, krisšu, lauzšu; ness, vess, kriss, lauzs*.

2.5.2.3. Otrā konjugācija

2.5.2.3.1. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-uot, -ynuot*, tagadnē ir *-oj-* (*-yno-*), pagātnē *-uoj-* (*-ynuoj-*), piemēram, *skoluo*t – *skoloju, skuloju, dūmuo*t – *dūmoju, dūmuoju, ratynuot* – *ratynoju – ratynuoju*.

2.5.2.3.2. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-uot*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>dūmoju</i>	<i>dūmuoju</i>	<i>dūmuošu</i>
2.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmuoji</i>	<i>dūmuosi</i>
3.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmuoja</i>	<i>dūmuos</i>
1.	<i>dūmojam</i>	<i>dūmuojom</i>	<i>dūmuosim</i>
2.	<i>dūmojat</i>	<i>dūmuojot</i>	<i>dūmuosit</i>

Pieļaujamas arī tagadnes daudzskaitļa 2. personas formas ar *-te* (*dūmojte*), pagātnes formas ar *-ov-* (*skolovu, dūmovu, ratynovu*).

2.5.2.3.3. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-eit*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>peļneju</i>	<i>peļneju</i>	<i>peļneišu</i>
2.	<i>peļnej</i>	<i>peļneji</i>	<i>peļneisi</i>
3.	<i>peļnej</i>	<i>peļneja</i>	<i>peļneis</i>
1.	<i>peļnejam</i>	<i>peļnejom</i>	<i>peļneisim</i>
2.	<i>peļnejat</i>	<i>peļnejot</i>	<i>peļneisit</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *peļnieju, peļnieji, peļnēja, peļņejam, peļņejat*; nākotnes formas *peļnēs, peļnēsīm, peļnēsīt*.

2.5.2.3.4. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-ēt*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>kaveju</i>	<i>kavieju</i>	<i>kaviešu</i>
2.	<i>kavej</i>	<i>kavieji</i>	<i>kaviesi</i>
3.	<i>kavej</i>	<i>kavēja</i>	<i>kavēs</i>
1.	<i>kavejam</i>	<i>kaviejom</i>	<i>kavēsīm</i>
2.	<i>kavejat</i>	<i>kaviejot</i>	<i>kavēsīt</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *kavēja, kavējam, kavējat*; nākotnes formas *kaveišu, kaveisi*.

2.5.2.3.5. Otrās konjugācijas darbības vārdiem tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-am, -at* (*staiguot – staigojam, staigojat*).

2.5.2.4. Trešā konjugācija

2.5.2.4.1. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-eit*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>losu</i>	<i>laseju</i>	<i>laseišu</i>
2.	<i>losi</i>	<i>laseji</i>	<i>laseisi</i>
3.	<i>losa</i>	<i>laseja</i>	<i>laseis</i>

1.	<i>losom</i>	<i>lasejom</i>	<i>laseisim</i>
2.	<i>losot</i>	<i>lasejot</i>	<i>laseisit</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*; nākotnes formas *lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

2.5.2.4.2. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-ēt*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>radzu</i>	<i>redzieju</i>	<i>redziešu</i>
2.	<i>redzi</i>	<i>redzieji</i>	<i>redziesi</i>
3.	<i>redz</i>	<i>redzēja</i>	<i>redzēs</i>
1.	<i>redzim</i>	<i>redziejom</i>	<i>redzēsīm</i>
2.	<i>redzit</i>	<i>redziejot</i>	<i>redzēsīt</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *redzēja, redzējam, redzējat*; nākotnes formas *redzeišu, redzeisi*.

2.5.2.4.3. Darbības vārdiem *muocēt, derēt, tecēt* tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-am, -at* (*muokam, muokat*), pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personā ir *-iejom, -iejot* (*muociejom, deriejom, teciejom*).

2.5.2.4.4. Otrās un trešās konjugācijas darbības vārdiem pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-om, -ot* (*skoluojom, skoluojot; rakstejom, rakstejot*).

2.5.2.4.5. Visu darbības vārdu nākotnes daudzskaitļa 1. un 2. persona beidzas ar *-sim, -sit* (*nessim, nessit; mozguosim, mozguosit; raksteisim, raksteisit*).

2.5.3. Atgriezeniskie darbības vārdi

Visiem bezpriedēkļa atgriezeniskajiem darbības vārdiem īstenības izteiksmē vienkāršajā tagadnē, pagātnē un nākotnē vienskaitļa 1. personā raksta galotni *-ūs*, 2. personā – galotni *-īs*. 3. personā, kā arī daudzskaitlī galotnes atšķiras: *-ās, -amēs, -atēs* (tag. *nasās, nasamēs, nasatēs*); *-uos, -omēs, -otēs* (tag. *losuos, losomēs, losotēs*; pag. *vuicejuos, vuicejomēs, vuicejotēs*); *-īs, -imēs, -itēs* (tag. *turīs, turimēs, turitēs*, nuok.

ruodeisīs, ruodeisimēs, ruodeisitēs); *-ēs, -emēs, -etēs* (pag. *vērēs, vēremēs, vēretēs*).

Ar piedēkļiem atvasinātos atgriezeniskos darbības vārdus loka tāpat kā tiešos darbības vārdus.

2.5.4. Pavēles izteiksme

Pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personā ir galotne *-it, -itēs: nesit!, vuicitēs!* Paralēlas formas ir darbības vārdam *īt: ejte!, ejit!*

Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-ēt, -uot* un *-ynuot*, daudzskaitļa 2. personā pieļaujamas formas ar *-te: kavejte!, skolojte!, mozgojte!, mūdynojte!*

2.5.5. Vēlējuma izteiksme

2.5.5.1. Vēlējuma izteiksmē visās personās tiešajiem darbības vārdiem ir galotne *-tu, piemēram, īt – ītu, runuot – runuotu*, atgriezeniskajiem – galotne *-tūs, pīmāram, suoktīs – suoktūs, runuotīs – runuotūs*.

Pieļaujamas arī vēlējuma izteiksmes formas ar atšķirīgām galotnēm katrai personai: *es ītum, tu ītim, jis, jei ītu, mes ītumem, jius ītument, jī, juos ītu*.

2.5.5.2. Vēlējuma izteiksmes pareizrakstībā jāievēro pārskana likums: *ēde-āstu, redzēt-radzātu, revēt-ravātu*.

2.5.6. Atstāstījuma izteiksme

2.5.6.1. Atstāstījuma izteiksmes vienkāršās tagadnes formas beidzas ar *-ūt, -ūtīs: asūt, mozgojūtīs*.

Atstāstījuma izteiksmē tagadnē lietojami arī tagadnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys: ass, asūte, asūts, asūši, asūšys; soks, sokūte, sokūts, sokūši, sokūšys*.

2.5.6.2. Atstāstījuma izteiksmes vienkāršās nākotnes formas beidzas ar *-šūt, -šūtīs, piemēram, nesšūt, mozguošūtīs*.

Atstāstījuma izteiksmē nākotnē lietojami arī nākotnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts*,

-škūši, -škūškys: neškys, neškūte, neškūts, neškūši, neškūšys; ceļškys, ceļškūte, ceļškūts, ceļškūši, ceļškūšys, laužkys, laužkūte, laužkūts, laužkūši, laužkūšys.

2.5.7. Supīns

Supīna formas raksta ar *-tu, -tūs*, piemēram, (*īsim*) *āstu*, (*skrīsim*) *mauduotūs*.

2.5.8. Divdabis

2.5.8.1. Aktīvie divdabji

2.5.8.1.1. Tagadnes aktīvajiem lokāmajiem divdabjiem vienskaitļa nominatīvā ir izskaņas *-ūšs, -ūša, -ūšais, -ūšuo* (*dylstūšs, dylstūša, dylstūšais, dylstūšuo*).

2.5.8.1.2. Pagātnes aktīvajiem lokāmajiem divdabjiem vienskaitļa nominatīvā ir galotne *-s* un izskaņas *-use, -ušais, -ušuo* (*peļņejs, peļņejuse, peļņejušais, peļņejušuo*).

Divdabjiem, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-eit* nenoteismē, galotnes vai izskaņas priekšā raksta *-ej-* (*lasejs, lasejuse, lasejušais, lasejušuo*). Divdabjiem, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-ēt* nenoteismē, galotnes vai izskaņas priekšā raksta *-iej-* (*pīredziejs, pīredziejuse, pīredziejušais, pīredziejušuo*).

2.5.8.2. Pasīvie divdabji

2.5.8.2.1. Tagadnes pasīvajiem lokāmajiem divdabjiem ir izskaņas *-ams, -ama, -amais, -amuo, -oms, -oma, -omais, -omuo*. Divdabjiem, kuri darināti no darbības vārdiem, kam daudzskaitļa 1. personā ir galotne *-am* vai *-im*, vienskaitļa nominatīvā ir izskaņas *-ams, -ama, -amais, -amuo* (*nasams, nasama, nasamais, nasamuo, radzams, radzama, radzamais, radzamuo*), divdabjiem, kuri darināti no darbības vārdiem, kam daudzskaitļa 1. personā ir galotne *-om*, vienskaitļa nominatīvā ir izskaņas *-oms, -oma, -omais, -omuo* (*gaidoms, gaidoma, gaidomais, gaidomuo*).

2.5.8.2.2. Pagātnes pasīvajiem lokāmajiem divdabjiem ir izskaņas: *-ts, -ta, -tais, -tuo* (*dūts, dūta, dūtais, dūtuo*).

Ja darbības vārdam, no kura atvasināts divdabis, pagātnē galotnes priekšā ir *z* (*lauze*), pagātnes pasīvo lokāmo divdabju izskaņas *-ts*, *-ta* priekšā raksta *z* – *lauzts*, ja darbības vārdam pagātnē ir *s*, *d*, *t* (*plēse*, *gryude*, *syta*), izskaņas *-ts*, *-ta* priekšā raksta *s* (*plāsts*, *gryusts*, *systs*).

Pagātnes pasīvo lokāmo divdabju pareizrakstībā jāievēro pārskauņas likums (*ēde-āsts*, *dzēse-dzāsts*, *redzēja-radzāts*, *revēja-ravāts*).

2.5.8.3. Daļēji lokāmie divdabji

2.5.8.3.1. Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju izskaņas raksta šādi: *-dams*, *-dama*, *-dami*, *-damys*, *-damīs*, *-damuos* (*dareidams*, *dareidama*, *dareidami*, *dareidamys*, *dareidamīs*, *dareidamuos*); *-s*, *-ūte*, *-ūts*, *-ūši*, *-ūšys* (*nass*, *nasūte*, *nasūts*, *nasūši*, *nasūšys*).

Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju izskaņu *-dams*, *-dama*, *-dami*, *-damys*, *-damīs*, *-damuos* priekšā rakstāms *z*, ja pagātnē galotnes priekšā ir *d*, *t*, *z* (*ēst* – *ēde*, *āzdams*, *krist* – *kryta*, *kryzdams*, *lauzt* – *lauze*, *lauzdams*). Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju izskaņu *-dams*, *-dama*, *-dami*, *-damys*, *-damīs*, *-damuos* priekšā rakstāms *s*, ja pagātnē galotnes priekšā ir *s*: *dzēst* – *dzēse*, *dzāsdams*.

Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju pareizrakstībā jāievēro pārskauņas likums: *ēde-āzdams*, *dzēse-dzāsdams*, *redzēt-radzādams*, *revēt-ravādams*.

2.5.8.3.2. Lietojami arī tagadnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-s*, *-ūte*, daudzskaitlī – *-ūts*, *-ūši*, *-ūšys*: *nass*, *nasūte*, *nasūts*, *nasūši*, *nasūšys*; nākotnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-škys*, *-škūte*, daudzskaitlī – *-škūts*, *-škūši*, *-škūšys*: *veškys*, *veškūte*, *veškūts*, *veškūši*, *veškūšys*.

2.6. Lokāmo vārdu noteikto formu pareizrakstība

2.6.1. Īpašības vārdu, kārtas skaitļa vārdu, vietniekvārdu un divdabju vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīva galotne ir *-ais*:

lobais, pyrmais, munejais, kurais, plaukstūšais, paguojušais, nasamais, rokstomais, caltais, sieviešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā – galotne *-uo*: *lobuo, pyrmuo, munejuo, kuruo, plaukstūšuo, paguojušuo, nasamuo, rokstomuo, caltuo*.

2.6.2. Vīriešu un sieviešu dzimtē daudzskaitļa ģenitīvā īpašības vārdam, kārtas skaitļa vārdam, vietniekvārdam un divdabim ir galotne *-ūs*: *lobūs, pyrmūs, munejūs, kurūs, plaukstūšūs, paguojušūs, nasamūs, rokstomūs, caltūs*. Ar *-ūs* raksta arī vietniekvārdu daudzskaitļa ģenitīva formas *jūs, itūs, tūs, šūs*.

Pieļaujama arī galotne *-ū*: *lobū, pyrmū, munejū, kurū, plaukstūšū, paguojušū, nasamū, rokstomū, caltū; jū, itū, tū, šū*.

2.6.3. Vienskaitļa datīvā, lokatīvā, daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā noteikto galotni raksta ar paplašinājumu *-aj-*: *lobajam, pyrmajam, lobajai, pyrmajai, lobajā, pyrmajā, lobajim, pyrmajim, lobajom, pyrmajom, lobajūs, pyrmajūs, lobajuos, pyrmajuos*.

2.6.4. Vīriešu dzimtes daudzskaitļa datīva un instrumentāļa galotne ir *-im*, sieviešu dzimtē *-om*: *boltajim – boltajom, vacajim – vacajom, munejim – munejom*.

2.7. Apstākļa vārds

2.7.1. No īpašības vārdiem darinātus apstākļa vārdus raksta šādi: *lobs – labi, lāns – lieni, vāls – vieli; gauds – gauži, sovaids – sovaiži, drūss – drūši, gleits – gleiši, dreizs – dreizi, augsts – augši; lāts – lieši, rats – reši, smolks – smaļči, zams – zemli*.

Lietojamas arī apstākļa vārdu formas ar *-ai* (*vālai, lātai, ratai, smolkai, zamai*).

2.7.2. Ar *ņ* raksta apstākļa vārdus *seņ, naseņ, šudiņ, rudiņ, svīdiņ, skrītiņ, rautiņ, pyrmūdiņ, ūtardiņ, trešdiņ, catūrtdiņ, pīktdiņ, sastdiņ, svātđiņ*, ar *n*: *augšan, eistyn, kluotyn, nūstyn, otkon, slapyn*.

2.7.3. Apstākļa vārdu *vēļ* raksta ar garu *e*.

2.7.4. *Kopā* raksta apstākļa vārdus ar
aiz-: *aizkuo, aiztuo*;
deļ-: *deļkuo, deļtuo*;
naz-: *nazcik, nazkai, nazkod, nazkur*;
pa-: *paceļu, pamosam, papylnam*;
par-: *parkū, partū*.

2.7.5. *Šķirti* raksta apstākļa vārdus ar
naviņ: *cik naviņ, kai naviņ, kod naviņ, kur naviņ*;
nabejs: *cik nabejs, kai nabejs, kod nabejs, kur nabejs*;
koč: *koč cik, koč kai, koč kod, koč kur*;
kod: *kod cik, kod kai, kod kod, kod kur*.
Šķirti raksta arī apstākļa vārdus *kai nakai, kur nakur, kur nabejs, kod nabejs, kod nakod, škārs garum*.

2.7.6. Vietas nozīmē lietotu apstākļa vārdu *pa prīšku* raksta šķirti, laika nozīmē – kopā, t. i., *paprīšku*.

2.8. Prievārdi

Ar *īsu* patskani raksta prievārdus *deļ, nu, pi*. Prievārdus *da, iz* lieto bez ierobežojuma

Prievuordu *aiz, deļ, par* kopā ar vietniekvārdu raksta šķirti: *aiz kuo (aiz tuo), deļ kuo (deļ tuo), par kū (par tū)*.

2.9. Saikļi

Šķirti rakstāmi saliktie saikļi *deļtuo ka, partū ka, kai – tai, ni – ni, kū – tū*.

Savienojuma saiklis *i*, kurš radies no senākas formas **ir*, lietojams bez ierobežojuma.

2.10. Partikulas

Biežāk lietojamās partikulas raksta šādi: *koč, kod, viņ, naviņ, kazyn, nazyn*.

Apstiprinājuma partikula ir *nui*, nolieguma – *nā*.